

BIBLIOTECA
MINERVEI

LAMARTINE

RAPHAEL

TRADUCERE DE
KOSTYA ROVINE

VOLUMUL II

N°. 152
30 BANI

BIBLIOTECA „MINERVEI“

a 30 BANI NUMĂRUL

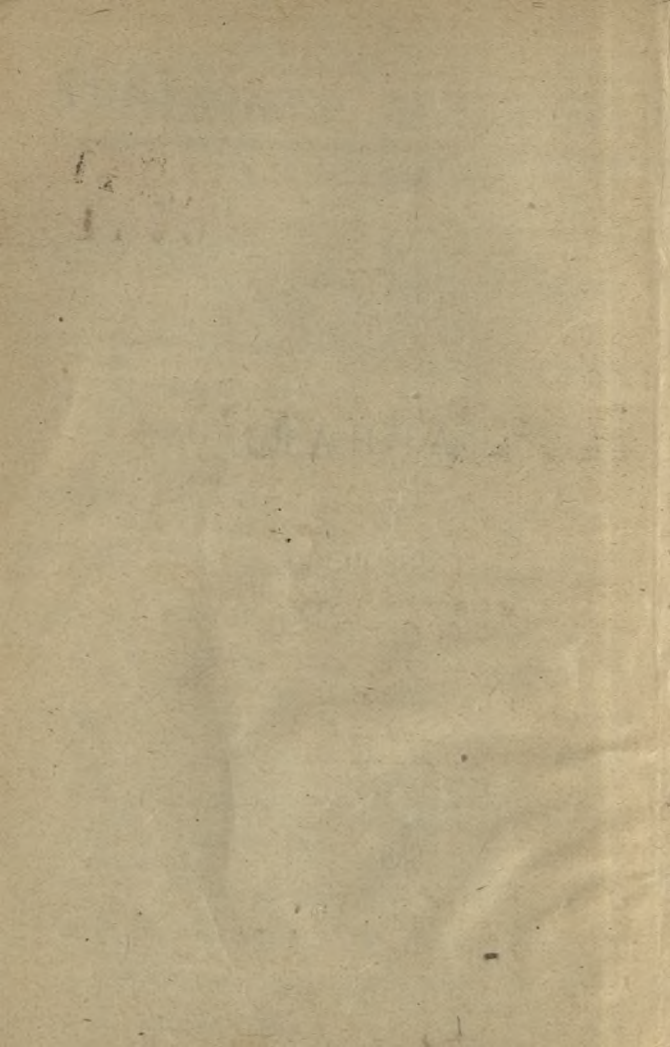
1. M. Sadoveanu. — Duduța Margareta.
2. L. Andreiew. — Guvernatorul.
3. L. Andreiew. — Nuvele.
4. Prosper Mérimée. — Carmen.
5. M. Eminescu — Proza literară.
6. T. Robeanu. — Poezii postume.
7. Alphonse Daudet. — Scriori din moara mea.
8. Teodor Várnáv. — Istoria vieții mele.
9. Ioan Slavici. — Spiru Călin.
10. I. Rossignon. — În livadă
- 11—12. I. N. Potapenko. — În slujbă adevărată.
13. N. N. Beldiceanu. — Cea dintâi iubire.
14. Karl Emil Franzos. — Vrăjitoarea.
15. C. Negruzzi. — Traduceri în proză.
- 16—17. N. V. Gogol. — Tarass Bulba. Vol. I. și II.
18. Al. G. Doinaru. — Călugărul Gherasim.
19. I. Slavici — Din valurile vieții.
20. Camille Flammarion. — Visuri instelate.
21. Ivan Turgheniev. — Povestiri vânătoarești.
22. R. Festeticz. — Tărâmurile
23. Grazia Deledda. — Valurile vieții.
24. Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu — Scrieri alese.
25. H. S. Olcott. — Catehismul Bisericii Buddhiste de Miază-zi.
26. Alphonse Daudet. — Ni-verneza.
27. Louis Jacolliot. — În țara fachirilor.
- 28—29. Prosper Mérimée. — Colomba. Vol. I. și II.
30. Dr. Andrei Iliescu-Lespezi. — Căsătoria față de știință.
31. O. Pursch. — Maeștri muzicanți.
32. Fridtjof Nansen. — Spre Pol.
33. Artur Gorovei. — Datinele noastre la naștere.
34. Guy de Maupassant — Cei dintâi fulgi.
35. Z. Bârsan. — Nuvele.
36. Scarlăt Georgescu. — Cartea Poporului sau Drep-turi și Datorii.
37. I. A. Candrea. — Din Bă-trâni.
38. A. Dumas-Tatăl. — Strigoii Carpaților.
39. I. Adam. — Voia mării.
40. Victor Anestin. — Stelele.
41. G. Verga. — Fie de tie

37297

~~16741~~

RAPHAEL

VOLUMUL II

BIBLIOTECA „MINERVEI“

No. 152

~~10711~~

LAMARTINE

RAPHAEL

TRADUCERE DE

KOSTYA ROVINE

21458
VOL. II

47783

BUCUREȘTI

«MINERVA», Institut de Arte
grafice și Editură, B-dul Aca-
demiei 3 — Str. Edgar Quinet 4

1914

D

*EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE
GRAFICE « MINERVA », BUCUREȘTI.*

REPRODUCEREA OPRITĂ

R A P H A E L

XLII.

Voiam, înainte de a părăsi Chambéry și scumpa-i vale, să mergem să vizităm împreună mica casă a lui Jean-Jacques Rousseau și a doamnei de Warens, la Charmettes.

Un peisagiu nu este de cât un om sau o femeie. Ce este Vaucluse fără Petrarca? ce este Sorrento fără Tasso? ce este Sicilia fără Theocrit? ce este Paraclet fără Héloïsa? ce este Anecy fără doamna de Warens? ce este Chambery fără Jean-Jacques Rousseau? cer fără raze, voce fără ecou, pozițiuni fără suflete. Omul nu însuflețește numai omul, el dă viață unei naturi întregi. Duce cu el o nemurire în cer, lasă alta pe pământul ce l-a sfințit. Căutând urma se găsește și se vorbește cu el! Luărăm cu noi volumul *Confessions*, în care poetul dela Charmettes descrie această retragere câmpenească. Rousseau a fost aruncat aici de primele naufragii ale destinului, adăpostit la sânul unei femei tinere, frumoasă, aventurieră, naufragiată ca și el. Această

femea părea că fusese compusă dinnadins de natură cu virtuți și slăbiciuni, cu sensibilitate și libertate, cu milă și independență spirituală, pentru a îngriji de copilăria acestui geniu străin în care sufletul conținea de odată un înțelept, un amant, un filosof, un legislator și un nebun. O altă femeie i-ar fi deschis poate o altă viață. Se găsește întregă într'un om prima femeie ce a iubit. Ferice acelui ce ar fi întâlnit pe doamna de Warrens înaintea profanării sale! Era un idol adorabil, dar acel idol fusese înjosit.

Primă singură cultul ce un suflet tânăr și iubitor îi dădea. Iubirea acestui tânăr și a acestei femei sunt o pagină din *Daphnis și Cloé* ruptă din carte și regăsită pătată și înjosită în patul unei curtisane.

Nu-mi pasă, era primul amor și primul delir al acestui frumos om tânăr. Locul unde acest amor se născu, ¹²canapeaua, unde Rousseau își făcu primele mărturisiri; camera unde roși de primele emoțiuni; curtea unde discipolul venia spre a se coborâ la cele mai umile fapte ale corpului, pentru a-și servi amanta în protecția sa; castanii risipiți la umbra cărora ședeau împreună ca să vorbiască lui Dumnezeu, întrerupând cu ne-bune râsete și cu mângâeri copilărești aceste teologii vesele; cele două figuri ale lor așa de bine încadrate de întregul peisagiu, așa de bine confundate în această sălbatecă natură, închisă, misterioasă ca ei; întregul ăsta are pentru poeți, filosofi și amanți, o atragere închisă dar profundă. Nu poate s'o judece cineva chiar când este intrinsa.

Pentru poeți, este prima pagină a acestui suflet care fu o poemă; pentru filosof, leagănul unei revoluțiuni; pentru amant, cuibul unui prim amor.

XLIII.

Ne suiam, discutând despre acest amor, pe poteca pietroasă în fundul râpei ce duce la Charmettes. Eram singuri. Chiar caprele părăsiseră uscatele pajiști și crângurile fără frunze. Soarele strălucia printre câțiva nori repezi. Razele-i mai concentrate erau mai calde pe coastele adăpostite ale stâncii. Prigorii sburau aproape pe sub mâna noastră în crânguri. Ne apropiam din când în când, și ne așezam pe iarba potecii spre miazăzi, ca să citim o pagină sau două din *Confessions* și să le identificăm cu poziția.

Revedeam pe tânărul vagabond aproape în sdrențe bătând la ușă și dând roșindu se scrisoarea de recomandatie frumoasei singuratică, pe poteca deșartă ce conducea dela casa sa la biserică. Tânărul și singuratica tânără ne erau așa prezenți că ne părea că se așteaptă și că îi vom vedea la fereastră sau în aleele grădinii dela Charmettes. Ne reluam în sfârșit drumul pentru a ne opri încă. Acest loc ne atrăgea și ne respingea totodată ca un loc unde amorul se deșeptase, și ca un loc unde fusese profanat. Acest pericol nu era pentru noi. Trebuia să-l avem deapururi tot așa curat, și tot așa divin cum îl purtam în sufletele noastre.

— «O! îmi spuneam, dacă ași fi fost Rousseau, ce n'ar fi făcut din mine această doamnă de Wa-

rens cu atât mai superioară celei din Charmettes cu cât însumi eram mai inferior, nu în sensibilitate, dar în geniu lui Rousseau !»

Reflectând astfel, urcam o pajiște prea înclinată, plantată ici și colo de câțiva nuci. Acești arbori văzuseră jucându-se cei doi amanți la rădăcinele lor. La dreapta, într'un loc unde se îngustează strâmtoarea, ca pentru a se închide de tot trecătorului, o terasă de pietre sălbatice și rău împreunate duce la casa doamnei de Warens.

Un mic cuib de pietre cenușii străbătute de o ușă și două ferestre în partea terasei ; tot atât înspre grădină ; trei camere pitulate deasupra ; o mare sală la nivelul pământului, fără alte mobile de cât un portret al doamnei de Warens în tinerețe.

Grațioasa-i figură radiază, prin pulberea pânzei afumate, de frumusețe, de visări și de veselie. Biată femeie încântătoare ! de n'ar fi întâlnit pe acest copil rătăcind pe drumurile mari, dacă ea nu i-ar fi deschis casa și inima sa, acest geniu sensibil și suferind s'ar fi stins de la început. Întâlnirea li se părea o întâmplare, dar fu predestinarea acestui mare om, sub figura unei prime amante. Femea asta îl scăpă. Îl cultivă. Îl dezvoltă în singurătate, în libertate și în amor, ca huriile din Orient ce prepară pe tinerii seizi la martirul voluptății. Îi făcu imaginațiunea visătoare, îi dădu entuziasmul femeilor, al oamenilor tineri, al amanților, al săracilor, al închișilor, al nenorociților din secolul său. Îi dădu lumea și el fu ingrât ! !... îi dădu gloria, și el îi lăsa rușinea ! !... Dar pos'eritatea trebuie să le fie recunoscătoare, și să ierte o slăbiciune căreia îi datorăm profe-

tul libertății. Când Rousseau scrisese aceste pagini spăimântătoare pentru binefăcătoarea sa, nu mai era încă Rousseau, era un sărac nebun. Cine știe dacă în imaginația-i bolnavă și turburată, ce-l făcea să vadă insulta în binefacere, ura în amicitie, nu-l făcu să vadă și curtizana în femeea sensibilă și cinismul în iubire? Am avut în totdeauna astă presupunere. Mă prind că nu e nici un om raționabil de a constitui cu adevărata asemănare ce Rousseau dă iubitei, elementele contradictorii cari le întrunește în această natură de femeie. Unul din elemente exclude pe cellalt. Dacă ea avea destul suflet ca să adore pe Rousseau, nu iubia în acelaș timp pe Claude Anet.

Dacă plângea și pe Claude Anet și pe Rousseau, nu iubia pe băiatul perucar. Dacă era credincioasă, nu se glorifica cu slăbiciuni, ci le plângea. De era atingătoare, frumoasă și ușoară, cum Rousseau ne-o descrie, nu era silită să-și caute adoratori printre vagabonzi pe drumurile mari și în străzi. De arăta evlavie într'o asemenea viață, era o femeie de calcul și o ipocrită. Dacă era o ipocrită, nu era femeea deschisă, sinceră și părăsită din *Confessions*. Acest portret nu este adevărat. Este un cap și o inimă de fantezie. Pare un mister aici. Acest mister este poate în mâna răătăcită a pictorului decât în natura femeii ale cărei trăsături le reproduce.

Cât despre mine, n'am crezut niciodată că doamna de Warens s'ar fi recunoscut în paginile suspecte ale bătrâneții lui Rousseau. Mi-am închipuit-o totdeauna așa cum apăru la Annecy tânărului poet, frumoasă, sensibilă, tânără, puțin ușoară,

cu toate că real credincioasă, risipitoare de bunătațe, însetată de amor, și arzând de a confunda dulcele nume de mamă și de amantă în legămintea pentru acest copil ce-l arunca Providența și pe care l adopta nevoia-i de a iubi. Iată adevăratul portret, așa cum mi l-au spus bătrânii din Chambery și Annecy, auzindu-l de mii de ori restabilit de părinții lor. Sufletul lui Rousseau însăși dă mărturii contra incriminărilor sale. De unde ar fi luat el acea zeitățe sublimă și tânără, acea melancolie femenină a inimii, acele atingeri fine și delicate ale sensibilității, dacă o femeie nu i le-ar fi dat cu inima sa? Nu, femeia care a creat un așa om, nu este o curtisană cinică, este o Héloïsa căzută. Dar este o Héloïsa căzută în amor și nu în rușine și depravare. Întreb pe Rousseau tânăr și amant despre bătrânul Rousseau ursuz calomniind natura omenească; și ceea ce caut adesea dus pe gânduri la Charmettes, este doamna de Warens mai iubitoare și mai seducătoare în ochii și în inima mea decât în ea!

XLIV.

O biată femeie ne făcu focul în camera doamnei de Warens. Deprinsă cu vizitele străinilor și cu lungile conversații îndreptate spre acest teatru a primilor ani ai unui om celebru, grădina reasa își urma, fără să ia seamă de noi, ocupațiunile în bucătărie și în curte. Ne lăsă să ne încălzim în pace sau să ne plimbăm liber din sală în grădină și din grădină în camere. Grădina inundată de soare, înconjurată de un mic zid ce o separă de vii, dar cosită de earbă și fără legume și plină de

plante parasite, de nalbe și de urzici, semăna unui cimitir dintr'un sătuleț unde țărani se duc să se încălzească la soarele de iarnă lângă zidurile bisericii, cu picioarele pe mormintele morților. Aleele altădată cu nisip, acum imbibate de umed pământ și de galbenul mușchi, arătau toată părăsirea în care le lăsase lipsa oaspeților. O! cum am fi voit să descoperim o urmă de picior a doamnei de Warens, din timpul când trecea din arbore în arbore și din butaș în butaș, cu coșulețele pe mână, ca să culeagă perele livezii sau strugurii vii, făcând nebunii cu elevul sau confesorul! Dar nu le-a mai rămas nici o urmă în casa lor de cât ei însăși. Numele, memoria, imaginea, soarele ce l-au respirat, ce pare încă radiind de tinerețe, cald de suflarea lor, sonor de voce, învăluie cu aceleaș luciri, aceleaș respirațiuni, aceleaș visuri și aceleaș sgomote cu cari-și încântau primăvara!

Vedeam, meditând, după fisionomia gânditoare și tăcerea Iuliei, că impresiunea acestui sanctuar de iubire și geniu, n'o mișcase mai puțin adânc ca pe mine.

În unele momente mă ocolea, pentru a-și medita singură gândirile, temându-se să mi le comunice; reintrând să se încălzească, în casă, în timp ce eram în grădină, reîntorcându-se în grădină și așezându se pe o bancă de piatră a umbrarului, când veniam s'o întâlnească lângă foc. La urmă mă dusei s'o găsească în umbră; ultimele frunze galbene ale bolții atârnav gata să cadă din viță și lăsau soarele s'o inunde, îmbrăcând-o parca în razele sale. — «La ce voiți să cugetați fără mine? îi zisei cu un accent de slabă învinuire. Cugetat-am oare singur vreodată, eu? — Vai! îmi

zise, nu mă veți crede ; dar eugetam că ași vrea să fiu doamna de Warens în timpul unui singur anotimp pentru dumneavoastră, chiar de mi-ași vedea restul zilelor scurgându-se în singurătate și memoria în rușine, ca ea ! chiar de ați fi asemenea ingrati și asemenea calomniiatori ca Rousseau !...»

«Ce fericită !» urmă pierzându-și privirea spre cer, ca și cum ar fi căutat și ar fi zărit imaginea străineii femei ce-o invidia ; «ce fericită ! a putut să se sacrifice ea însăși acelui ce-l iubia !»

— «O ! ce ingratitude și ce profanare despre dumneavoastră și a noastră fericire !» îi răspunsei reîntorcând-o încet pe moartele frunze ce strigau sub pașii săi, spre casă.

V'am arătat printr'un singur cuvânt, o singură privire, printr'un singur suspin, că lipsia ceva amarei dar completei mele fericiri ? N'ați conceput în imaginațiunea sfântă pentru un alt Rousseau (dacă natura ar fi făcut doi) o altă doamnă de Warens ? O doamnă de Warens tânără, virgină, curată, înger, smerită și soră deodată dând întregu-i suflet, sufletu-i necăleat și nemuritor, în locul pieritoarelor lacrimi ? dându-l unui frate pierdut și regăsit tânăr rătăcit, rătăcind și el ca și fiul orologierului, în această lume ? deschizând acestui frate, în locul casei și grădinei sale, luminosul focar al tinereților ? curățându-l în razele sale ? spălându-l de primele pete în apă și lacrimi ? desgustându-l pentru totdeauna de orice altă voluptate decât a unei contemplațiuni și posesiuni interioare ? învățându-l să se joace cu propriile-i lipsuri chiar, de mii de ori superioare acestor împliniri sensuale, ca nici o împlinire împărțită cu omul ? arătându-i drumul vieții, la lucirile pri-

virilor ce ea pregătește în ascuns? îndemnându-l la glorie și virtute și recompensându-i sacrificiul prin această gândire, că glorie, virtute, sacrificii, totul îi este asigurat în inima unei iubite, totul se îngrămădește în amorul său, totul se multiplică în recunoștința sa, totul se împreună la acest tezaur de tinerețe ce se umple aici jos și care nu se va deschide decât în cer?...»

Căzui cu toate acestea, vorbind astfel, nimic și cu fața în ambele-mi mâni, pe un scaun departe de al său, lângă zid. Acolo rămăsei mult timp fără să spun ceva.

— «Să mergem, îmi zise, mi-e frig; acest loc nu este bun pentru noi!» Dădurăm câteva monede bunei femei, și reluaram încet drumul spre Chambéry.

XLV.

Adoua zi, Iulia pleca la Lyon. Seara, Louis*** veni să mă vadă la otel. Il făcui să meargă cu mine să petrecem vre-o câte-va săptămâni în casa tatălui meu. Această casă era pe drumul de la Lyon la Paris. Ieșirăm împreună. Căutarăm pela șelari din Chambéry o mică trăsură deschisă în care să urmăm cu poșta trăsura amicei până la orașul unde trebuia să ne separăm. Găsirăm ceea ce căutam. Înaintea zilei, eram pe drum și galopam în tăcere în strâmtorile cotite ale Savoiei, cari se deschid la punctul de Beauvoisin în câmpiile pietroase și monotone ale Delfinatului. Coboram din trăsură la fiecare stațiune, ca să ne ducem la porțița primei trăsuri, să ne informăm de sănătatea bieteii bolnave. Vai! fiecare învârtire de

roată care o depărta de acest isvor de viață, ce găsisse în Savoia părea că-i ridică culorile și dă feței și ochilor acea lenevire și acele friguri surde ce mă isbiseră, ca frumusețea morții, prima dată când am văzut-o. Apropierea momentului unde trebuia s'o părăsim o făcea să suferă mult. Intre *Tourdu-pin* și Lyon, intrarăm, ca s'o distrăm în timpul câtorva leghe, în trăsura sa. O rugai să cânte prietenului romanța mătlotului scoțian. O făcu ca să m'asculte.

Dar, la al doilea cuplet, ce povestește despărțirea celor doi iubiți, asemănarea situației noastre cu disperata tristețe a notelor baladei în vocea sa o mișcă așa de mult că izbucni în lacrimi cu noi. Aruncă un șal negru ce-l purta, în acea zi, ca un voal, pe față. O văzui mult timp suspinând sub șal. La ultima stațiune, avu un leșin ce dură până la poarta otelului unde ne coborârăm la Lyon. Ajutarăm femeii sale de cameră s'o ducă în pat. Se întări seara, și noi continuaram, ziua următoare, drumul până la Mâcon.

XLVI.

Acolo trebuia să ne despărțim deodată. Dădurăm, eu și prietenul, instrucțiuni curierului său. Ne luarăm în grabă adio, de teamă să nu-i mărim răul prelungind emoțiunile dureroase, după cum tai iute rana ca să nu auzi strigătul durerii. Prietenul plecă în provincie la tata, unde trebuia să-l urmez a douazi. Louis plecase, când mă simții în afară de a ține cuvântul ce-i dădusem. Ideea de a lăsa pe Iulia în lacrimi, și urmând un lung drum de iarnă, în îngrijirea a doi servitori, fără

să știu dacă nu se va imbolnăvi îndată în cineștie ce otel, și nu va muri chemându-mă, zadarnic mă împiedică de a lua vre un repaos. Nu mai aveam bani. Bătrânul ce-mi împrumutase două zeci și cinci de ludovici murise în timpul lipsei mele. Luai ceasul, un lanț de aur ce-mi fusese donat, trei ani în urmă, de o amică a mamei, câteva bijuterii, epoletii, sabia, galoanele de argint ale uniformei, le înfășurau în manta, și mă dusei la bijutierul mamei: îmi dădu treizeci și cinci de ludovici pe întreaga-mi avere. Alergai de acolo la otelul unde dormia Iulia. Chemai pe curier. Ii spusei că voi însoți de departe trăsura până la porțile Parisului, dar că nu voiam ca stăpâna să mă vadă, de teamă să nu se opuie din respect pentru mine. Și cerui numele orașelor și otelurilor unde credea să se oprească și să se coboare, pe drum, așa ca să mă opresc în aceleași orașe, dar spre a mă cobori în alte oteluri. Recompensai dinnainte discrețiunea sa. La poștă, reținui caii, alergai, și plecai cu o jumătate de oră după ce văzui plecând trăsura ce voiam să o urmez.

XLVII.

Nici un obstacol neprevăzut nu contraria minunata supraveghere ce voiam să exersez, rămânând nevăzut; asupra soartei ce o urmam. Curierul înștiința în secret pe poștași de apropierea unei a doua trăsuri pentru serviciul căreia comanda doi cai. Găsiam inhămarea preparată la stațiune. Grăbiam sau încetineam mersul, după cum voiam să mă țin îndepărtat sau să mă apropii

mai mult de prima trăsură. Intrebam postașii de sănătatea tinerei doamne ce o duseseră înaintea mea. De pe înălțimea coastelor, departe în câmpie zăream ~~trăsura ce alerga în ceață sau în soare,~~ ducându-mi fericirea. ~~Cugetu-mi întrecea fuga ca-~~ ilar, se arunca în ~~trăsură,~~ contempla pe Iulia adormită într'un vis plin de mine, sau veghind și plângând în imaginile frumoaselor noastre zile trecute. Când închideam ochii, ca să o văd mai bine în mine însumi, credeam că-i aud respirația. Abia înțeleg acum, cum avui destulă putere ca să rezist, în timpul unei călătorii de o sută douăzeci de leghe, avântului interior care mă împingea fără slăbire spre acea trăsură după care alergam fără să vreau să o ajung, și în care întregul suflet mi-era închis, pe când corpul numai, nesimțitor zăpezii și florilor înghețate, urma, sguduit dintr'un hop în altul fără să aibă conștiință de propriile-i dureri.

Dar, teama de a cauza Iuliei o emoțiune neașteptată, ce i-ar fi fatală, de a reînoi o scenă de adio sfâșietoare, ideea de a veghea astfel ca o providență iubitoare cu o desinteresare îngerească asupra siguranței sale, mă țintuia în hotărârea mea. Prima dată, coborâ în marele otel d'Autun; eu, într'un otel al foburgului, la margine. Înaintea zilei, cele două trăsuri, în vedere una altele, alergau din nou pe lunga linie onduloasă și albă ce face drumul, printre stepele cenușii și pădurile de stejari druidici din Burgonia de sus. Ne oprirăm în micul oraș d'Avallon; ea la centru, eu la extremitatea orașului. A doua zi, ne duceam spre Sens. Zăpada îngrămadită de vântu-

rile nordului în jurul înaltelor și uscatelor plă-touri de *Lucy-le-Bois* și de *Vermanton* cădea în fulgi mari pe jumătate apă pe munți și pe drum, și astupa sgomotul roatelor. Se distingea abia orizontul frumos, la câți-va pași înainte-i, printre această pulbere de zăpadă, ce-o ridică vântul în vârtejuri pe holdele învecinate. Nu se mai putea măsura nici cu urechea nici cu ochii distanța dintre cele două trăsuri. Deodată zării înainte-mi pe deasupra capetelor cailor mei, trăsura Iuliei oprită în mijlocul drumului. Curierul, coborât de pe capră, sta în picioare pe scăriță, scoțând strigăte și făcând gesturi de disperare. Sării jos ; sburai la porțiță dintr'o primă mișcare mai tare ca prudența mea ; mă aruncai în trăsură unde cameriera se căsnia să deștepte pe stăpână dintr'un leșin cauzat de oboseală și de vijelie, poate și prin sbuciumarea inimei. Ceia ce încercai susținând astfel în brațele-mi capu-i adorat, o întreagă oră de nesimțire, dorind și tremurând în acelaș timp să-mi audă și să nu-mi recunoască vocea ce da viață ; în timp ce curierul alerga să caute foc și apă caldă în căsuțele îndepărtate, și pe când cameriera, ținând pe genunchi picioarele înghețate ale stăpânei, le freca cu mânilor și le strângea la piept pentru ale încălzi : nimeni nu poate concepe, nici s'o spună, afară numai de va fi simțit moartea și viața luptându-se astfel pe inima sa !

La urmă, aceste scumpe îngrijiri, impresiunea apei calde adusă de curier, aceea a mânilor mele pe mânilor sale, a suflării mele pe fruntea sa, rechemară căldura la extremități. Culorile ce i se urcau pe obraji și un ușor și lung suspin ce-i

scăpă depe buze mă înștiințară că se va deștepta din leșin. Mă aruncai din trăsură pe marele drum, ca să nu fiu recunoscut când va deschide ochii. Acolo, rămăsei un moment, lângă roate, puțin în urmă, cu fața înfășurată în manta. Recomandai servitorilor tăcere asupra aparițiunii mele. Imi făcură semn că, bolnava își revenea meru în simțiri. Ii auzii vocea ce bâlbâia, deșteptându-se, aceste cuvinte ca într'un vis: «O! dacă Raphaël ar fi aci! Am crezut că era Raphaël!» Mă aruncai în trăsură mea. Caii plecară din nou; o lungă distanță ne separă în curând. Mă dusei, seara, la otelul unde coborâse la Sena, mă informai de starea sa. Curierul mă asigură că era restabilită și că dormia liniștită. Ii urmai încă până la Fossard, repaosul poștei după micul oraș de Montereau. In acest loc drumul dela Sena la Paris se bifurcă, unul trecând prin Fontainebleu, altul prin Melun. Această din urmă ramură a drumului fiind mai scurtă cu câteva leghe, o luai așa ca să ajung cu câteva momente înaintea Iuliei la Paris, și de a o vedea coborând din trăsură, la poarta locuinței sale.

Dublai caii poștilor și ajunsei cu mult timp înainte de miezul nopții la otelul unde trăgeam totdeauna la Paris. Inoptându-se, mă dusei să mă plimb pe unul din cheiurile Parisului, în fața acestei case a Iuliei, pe care mi o descriesese adesea; o recunoscu ca și cum îmi trecusem viața în ea. Văzui în interior, printre vitrine, această mișcare de umbră care vine și se duce într'o casă unde se așteaptă vreun oaspe revenit de mult, zării, în camera sa, pe tavan, resfrângerea focului alimentat în vatră. O figură de bătrân

se apropie de mai multe ori de o fereastră, părăd că privește și ascultă sgomotul cheiului. Era bărbatul său, al său tată. Portarul ținea poarta deschisă; înainta din timp în timp peste prag, ca să privească și să asculte asemenea. Un felinar, legănat de furtunosul vânt de Decembrie arunca și retrăgea rând pe rând o lumină repede și palidă pe pavaj înaintea porții. La urmă, o trăsură de poștă ieși repede dintr'o stradă și se opri sub ferestrele casei. Alergai acolo; m'ascunsei în semiintunericul unei coloane, sub o poartă alătura de aceea unde se oprise trăsura. Văzui servitorii alergând la poartă. Văzui pe Iulia coborând în brațele bătrânului, care o îmbrățișă cum un tată își îmbrățișează copilul după o lungă lipsă; urcă ușor treptele scării, susținut de brațul portarului. Trăsura fu descărcată. Postașul o luă ca s'o închirieze, într'o altă stradă; poarta se reînchise. Mă întorsei să-mi iau locul aproape de parapetul râului.

XLVIII.

Privii mult timp de acolo ferestrele, luminate de lumini, dela casa Iuliei. Căutam să zăresc ceea ce se petrecea în interior. Vedeam acea mișcare obicinuită a oamenilor foarte ocupați ce aduc bagajul, cari desfac pachetele, cari aranjează mobilele, la sosirea unui oaspe. Când aceste mișcări se sfârșiră, când lumânările nu mai alergară dintr'un loc în altul, când camera bătrânului, la primul etaj, se lumina singură în puțina lumină a unei lămpi de noapte, distinsei, printre vitrine talia naltă și mlădioasă a Iuliei ce se desemna

în umbră, un moment nemișcată, pe pânzele albe. Rămase câtva timp în această atitudine ; apoi o văzui deschizând fereastra, cu tot frigul ; privi un moment Sena în partea mea, ca și cum ochii i s'ar fi oprit asupra-mi printr'o proorocie supra naturală a amorului ; apoi se întoarse și privi mult timp, în partea de nord, o stea, pe care noi aveam obiceiul s'o contemplăm adesea împreună și ne promisesem să privim fiecare din partea noastră, în lipsă, ca pentru a da o întâlnire sufletelor în neapropiata singurătate a firmamentului. Simții această privire, după cum ar fi căzut în inimă un cărbune de foc. Înțelesei că sufletele noastre erau unite în aceeași gândire. Hotărârile-mi pieriră. Mă repezii să traversez cheiul, ca să m'apropii de fereastră și să spun un cuvânt care ar fi făcut-o să și recunoască fratele la picioarele sale. În acel moment închise fereastra. Uruirea trăsurilor îmi înăbuși strigătul. Lumina se stinse. Rămăsei nemișcat în mijlocul cheiului. Orologiul unei clădiri vecine suna ușor miezul nopții. Mă apropiai de poartă, o sărutai cu înfocare fără a îndrăsni să bat. Ingenunchiai pe prag, rugai piatra de a-mi păstra bunul suprem pe care i-l adusesem și i-l încredințasem zidurilor sale, și mă depărtai.

XLIX.

Plecai a doua zi din Paris, fără să văd unul dintre prietenii ce-i aveam atunci ; fericit în mine că n'am avut o singură privire, un singur cuvânt, un singur pas care nu fu pentru ea. Restul lumii nu mai exista pentru mine. Numai, înainte de a

plecă, aruncai la mica poștă un bilet datat din Paris și adresat Iuliei. Trebuia să-l primească la deșteptare. Acest bilet nu conținea decât aceste cuvinte : V'am urmat. Am vegheat nevăzut asupra dumneavoastră. Nu v'am putut părăsi înainte de a vă ști întoarsă în grija acelor ce vă iubesc. Eri, la miezul nopții, când ați deschis fereastra și ați suspinat privind steaua, eram acolo ! Ați putut să-mi auziți vocea.

Când veți citi aceste rânduri, voi fi departe de tot!.. »

L.

Călătorii ziua și noaptea într'ășa ametire de gândiri, că nu simții nici frigul, nici foamea, nici distanța și că sosii la M*** cașicum ieșiam dintr'un vis și fără aproape să-mi amintesc că mă dusesem la Paris. Găsii pe amicul Louis*** care mă aștepta în căsuța de țară a tatălui meu. Prezența-i îmi fu dulce. Puteam să-i vorbesc cel puțin de aceea, pe care și el o admira ca și mine. Ne culcam în aceeaș cameră. O parte din nopți treceau întreținându-ne cu această divină aparițiune. Nu era mai puțin orbit decât mine. O considera ca una din acele visări fantastice, ca una din acele femei mai mari ca natura, așa ca Béatrice a lui Dante, Eleonora lui Tasso, Laura lui Petrarca, sau Vittoria Colonna, poetă, amantă, eroină în acelaș timp ; figuri cari traversează pământul aproape fără să-l atingă și fără a se opri numai ca să farmece privirile câtorva oameni privilegiați de amor, ca să-le târască sufletele la nemuritoare aspirațiuni, și ca să fie *sursum corda*

al imaginațiunilor alese. Cât despre Louis, nu îndrăsnea să-și ridice amorul așa departe ca entuziasmul. Tânăra-i inimă, bolnăvicioasă și rănită de timpuriu, era plină atunci de isbitoarea imagine a unei sărace și credincioase orfeline din familia sa. Fericirea lui ar fi fost de a se căsători cu dânsa, pentru a trăi în întuneric și în pace într'un bordeiaș de pe coastele din Chambéry. Lipsa de avere îi reținea în limitele unei triste și tinere prietenii, temându-se de a târâ numele familiilor în sărăcie și de a dăruii mizeria copiilor. Tânăra fată muri, după câți-va ani, de descurajare și singurătate.

Era una din cele mai plăcute figuri ce am văzut vreodată stingându-se din lipsa câtorva raze de avere. Fața, unde se vedea restul unei înflorinde tinereți gata a înflori, sau a se stinge, era cea mai grațioasă și cea mai sublimă urmă a acestei virtuți de nenorocire ce se numește răbdare. Orbi fiindcă plânse în ascuns în timpul lungilor ani de așteptare și de nesiguranță. O întâlnii odată, într'una din întoarcerile din Italia. Era condusă de mână de una din acele mici surori, pe străzile din Chambéry. Când îmi auzi vocea, păli și căută un sprijin cu mâna-i oarbă. — «Iertare, îmi spuse, de câte ori auziam această voce altădată auziam cu ea o alta...» Sărmana fată! aude în cer astăzi pe-a amicului meu.

LI.

Ce lungi fură cele două luni, ce trebui să le trec departe de ea, la țară sau la oraș, în casa tatei, înainte de a sosi timpul în care trebuia să

întâlnesc pe Iulia la Paris ! Cheltuisem, în timpul celor trei sau patru luni ce trecuseră, pensiunea ce mi-o făcea tata, mijloacele secrete din tinerețea mamei, punga amicilor, ca să plătesc datoriile ce, risipa, jocul, călătoriile mă făcuseră să contractez, N'aveam niciun mijloc de a-mi procura mica sumă necesară ca să merg la Paris și ca să trăiesc aici chiar în singurătate și în strâmtorare. Trebuia să aștept luna Ianuarie, termenul unuia din cei patru ai pensiunii dela tata, timp asemenea în care un unchiu bogat dar sever și mătușele bătrâne bune dar prudente, aveau obiceiul de a-mi face câteva mici rosturi. Speram, în ajutorul tuturor acestor izvoare, s'adun o sumă de șase sau opt sute de franci, îndestul ca să stau în Paris timp de câteva luni. Această mediocritate nu-mi costa de acum mai nimic vanitatea, căci viața-mi nu mai era decât în iubire. Toate bogățiile lumii nu mi-ar fi servit să-mi cumpere momentul zilei ce aspi-ram să-l trec lângă ea ! Zilele de așteptare fură umplute de singura-i gândire. Ne consacrasem amândoi toate orele din zi.

Dimineața, la deșteptare, se închidea ca să-mi scrie. În acelaș timp, îi scriam din partea mea. Paginile și gândirile se încrucișau, toți curierii, pe drum, se întrebau, își răspundeau, se confundau fără întrerupere de o singură zi. Nu erau cu adevărat, astfel, decât câteva ore de lipsă între noi : cale de seară și de noapte. Le umpleam încă de contemplarea sa. Mă împresuram cu scrisorile sale. Le deschideam pe masă. Le semănam în pat. Le învățam cu foc. Imi spuneam în mine în-su-mi pasagele cele mai pasionate și mai pătrun-zătoare. Puneam aici vocea, accentul, gestul, pri-

virea sa. Îi răspundeam. Ajungeam astfel să produc în mine o așa iluzie a realității prezenței sale, că eram trist și nerăbdător când cineva mă'ntre-rupea pentru reproșuri sau pentru vizite. Mi se părea că venea să mi-o smulgă sau s'o alunge din cameră. În lungile plimbări pe munți, sau în livezile brumoase și fără orizont cari mărgineau râul, luam cu mine scrisoarea ei de dimineață. Mă așezam de mai multe ori pe stâncile sau pe malul apei, sau pe sloii de gheață, ca s'o recitesc. Imi părea, de fiecare dată când o reciteam, că descopăr un cuvânt sau un accent ce-mi scăpase. Imi amintesc că în totdeauna îmi îndreptam preumblările în partea de nord, ca și cum fiecare pas ce făceam spre Paris mă apropia de ea și scădea distanța ce ne despărțea. Mergeam câteodată foarte departe pe drumurile Parisului, cu această intențiune. Când trebuia să mă întorc, luptam mult timp cu mine însu-mi. Eram trist, mă reîntorceam de mai multe ori spre acest punct al orizontului unde respira ea. Mă întorceam mai greu și mai încet. O! cât invidiam aripele corbilor încărcate cu zăpadă, căci sburau spre nord, traversând ceața! o! ce rău îmi făceau trăsurile ce le vedeam trecând spre Paris! cât aș fi dat din zilele mele de tinerețe ca să fiu în locul unuia din acei bătrâni neocupați cari priveau cu un ochiu distrat prin geamurile portierelor pe acest tânăr singuratic mergând contrar inimei sale pe marginea drumului! O! cât îmi păreau de lungi zilele, în acest timp așa scurte, de Decembrie și Ianuarie! Nu era pentru mine decât o oră bună în toate celelalte ore: era aceea când auziam din cameră pași, scârțâirea, vocea factorului ce dis-

tribuia scrisorile la porțile cartierului. Indată ce-l auziam, deschideam fereastra. Îl vedeam urcând din fundul străzii, cu mâinile pline de scrisori ce le dădea servitoarelor, și așteptând înaintea fiecărei case să-i aducă portul. Cât de mult blestemam încetineala acelor bune femei cari nu sfârșiau niciodată să-i numere moneta în mână! Înainte ca factorul să sune la poarta tatii, săriam scara, traversam vestibulul; eram de tot palpitând pe prag. În timp ce acest bătrân își răscolia pachetul de scrisori, căutam să descopăr învelișul fin al hârtiei de Olanda și adresa cu o frumoasă scriere engleză ce-mi descoperia tezaurul între toate acele hârtii grosolane și acele urâte scrieri de scrisori de comerț sau de banalități. O luam tremurând. Ochii mi se învăluiau într'un nor. Inima-mi bătea. Picioarele-mi se îndoiau. Ascundeam scrisoarea sub haină, de teamă să nu întâlnesc pe vreunul pe scară, și ca o corespondență așa deasă să nu pară suspectă mamei. Mă înfundam în camera mea. Mă închideam cu veriga ca să citesc în voe paginile fără a fi întrerupt. Ce lacrimi, sărutări, mușcări nu imprimam pe hârtie! vai! și când, după ani, deschid acest volum de scrisori, câte cuvinte șterse de buzele mele nu lipsesc astfel la sensul frazelor, pe care plânsetele sau transporturile mele le spălase sau le sfâșiase!

LII.

După dejun, mă reurcam în cameră sus ca să-mi recitesc scrisoarea și să-i răspund.

Acolo erau cele mai delicioase și mai fierbinți

ore din zilele mele. Luam patru foi din cea mai mare și mai subțire hârtie de Olanda ce Iulia mi-o trimesese pentru această întrebuintăre dela Paris, și din care fiecare pagină începută prea sus, sfârșind prea jos, scrisă pe margini, rescrisă încă peste rânduri, conținea mii de vorbe. Le umpleam în toate diminețile, aceste pagini, le găsim prea iute umplute, și prea înguste pentru acea revărsare pasionată și zgomotoasă a gândurilor mele. Nu era în aceste scrisori nici început, nici sfârșit, nici mijloc, nici gramatică, nimic din aceea ce se înțelege de obicei prin stil. Era sufletul meu gol înaintea sufletului alteia, exprimând sau mai curând bolborosind, cum putea, zgomotoasele senzațiuni de cari era plină, cu ajutorul vorbirii insuficiente a oamenilor: n'a fost făcut ca să exprime inexprimabilul; semne imperfecte, cuvinte goale, vorbe deșerte, limbă de ghiată, pe care deplinătatea, concentrațiunea și focul sufletului le topia, ca un metal refractar, pentru a forma nu știu ce limbă vagă, eterală, arzândă, mângâietoare ca limbile de flacări, ce n'aveau sens pentru nimeni și pe cari le înțelegeam singuri pentru că eram noi înșine! Niciodată această revărsare a sufletului nu se opria sau nu se răcia. Dacă firmamentul n'ar fi fost decât o pagină, și dacă Dumnezeu mi-ar fi zis: s'o umplu cu amorul meu, această pagină n'ar fi conținut tot ceea ce simțiam petrecându-se în mine! Nu mă opriam decât, când cele patru pagini erau umplute, și mi se părea totdeauna că n'am spus nimic! cu adevărat nu spuneam nimic, că, pute-va oare cineva să spuie infinitul?

LIII.

Acele scrisori, în cari nu puneam nicio mizerabilă pretențiune de spirit și care nu erau o operă, dar o voluptate, mi-ar fi servit de minune mai târziu, dacă Dumnezeu m'ar fi destinat să vorbesc oamenilor sau să pictez nuanțele, lenevirile sau furiile pasiunilor sufletului în opere de imaginațiune. Pot spune că fără să știu, luptam în desperare și ca Iacob cu îngerul, contra sărăciei, asuprii și rezistenței limbei, cu care eram silit să mă servesc, neștiind pe a cerului. Sfortările supranaturale ce le făceam să înving, să alin, să întind, să îndoii, să spiritualizez, să colorez, să inflăcărez sau să sting expresiunile; grija de a exprima, prin cuvinte, cele mai întinse și cele mai neînțelese nuanțe ale sentimentului, aspirațiunile cele mai eterate ale gândirii, avânturile cele mai iresistibile și castitățile cele mai înfrânate ale patimei, însfârșit până la privirile, atitudinile, suspinele, tăcerile, lenevirile, nimicurile inimei în adorațiunea invizibilului obiect al amorului său; aceste sfortări, spun, că sfărâmau până sub degetele-mi slabe, ca un instrument răutăcios, îl făcea cu toate acestea a afla câteodată, chiar sfărâmându-se, cuvântul, întorsătura, organul, strigătul, ce-l căuta, pentru a da o voce imposibilului. Nu vorbisem nicio limbă, dar dădusem strigătul inimei mele și fusesem auzit. Când mă sculam de pe scaun, după aceea aspră și desfătătoare luptă contra cuvintelor, penei, hârtiei, îmi amintesc că, cu tot frigul din cameră iarna, sudoarea aproape înghețată curgea de pe frunte-mi. Deschideam fereastra ca să-mi răcoresc și să-mi usuc părul.

LIV.

Dar aceste scrisori nu erau numai strigătele amorului, erau mai adesea invocațiuni, contemplări, visuri povestite de viitor, perspective asupra cerului, consolări, rugăciuni. Acest amor lipsit din natura-i de toate voluptățile ce înmoaie inima satisfăcând simțurile, deschisese în mine izvoarele credinței turburate sau distruse prin rele plăceri. Acest sentiment mi se ridica în suflet la înălțimea și curățenia amorului divin. Mă sforțai să ridic cu mine până la cer, pe aripele excitatei mele imaginațiuni și aproape mistice, acest al doilea suflet suferind și dogorit. Vorbiam de Dumnezeu, singur destul de perfect ca să creeze astă perfecțiune supraomenească a frumuseții, a geniului și a tinereții; singur destul de mare ca să menție imensitatea aspirațiunilor; singur destul de infinit și destul de nesecabil ca să absoarbă și să afunde în focarul sânelui său. amorul ce-l alimentase în nor pentrucă flacăra sa, consumându-ne unul pe altul, să ne facă să desfășurăm unul și altul ale noastre suspine în el! Consolai pe Iulia de sacrificiile ce trebuința ne forța să le facem unei fericiri mai complete aici jos! Îi făceam valoarea meritului acelor sacrificii de un moment în ochii eternului răsplătitor al faptelor noastre. Binecuvântam sfințenia și desinteresarea de sentimentele sfărâmate, pentrucă va trebui să obținem într'o zi o fericire mai imaterială și mai sfântă în eterna atmosferă a curatelor spirite. Mergeam până să-mi zic fericit, și să cânt imnuri de răbdarea la care ajungem, prin amorul însuși, dar printr'un amor mai mare, con-

damnat! Conjuram pe Iulia de a nu se gândi la chinurile mele, de a nu le purta în sine! Îi arătam un curaj, un dispreț fericirii pământești ce adesea nu o simțeam decât în cuvinte. Îi jertfiam tot ce era omenesc în mine. Mă ridicam la imaterialitatea ingerilor, ca ea să nu presupue o suferință sau un regret în a mea adorațiune. O rugam să caute într'o religiune tânără și hrănitoare, în umbra bisericilor, în misterioasa credință a acestui Crist, Dumnezeuul lacrimilor, în îngenuchere și'n invocatiune, speranțele mai apropiate, consolările și dulceața, ce însu-mi le gustasem, în copilărie. Ea-mi dăduse sentimentul pietății. Compuneam pentru ea rugăciunile înflăcărâte și liniștite ce se urcă la cer ca o flacăra, dar ca o flacăra pe care niciun vânt n'o face să tremure. Îi spuneam să pronunțe aceste rugăciuni la oarecari ore din zi și din noapte, când le pronunțam eu însumi, pentru ca ambele noastre gândiri unite prin aceleași cuvinte să se înalțe împreună, la aceeaș oră, în aceeași invocatiune!...

Și apoi muiam totul cu lacrimi, ele își lăsau urma pe cuvinte, mai eloquente și mai reculese, fără îndoială, decât cuvintele înșile. Le aruncam pe furiș la poștă. Mă simțeam ușurat întorcându-mă, ca și cum aș fi aruncat o parte din greutatea propriei mele inimi.

LV.

Dar oricare îmi fură silințele continue, perpetua tindere a tinerei imaginațiuni arzânde ca să-mi îmbrățișez scrisorile cu focul ce mă consuma, ca să creez o limbă suspinelor și ca să străbat su-

fletului clocotind de tot cald pe hârtie, distanța ce mă separă de al său, în această luptă contra neputinței expresiunilor eram mereu învins de Iulia. Scrisorile-i aveau mai mult accent într'o frază decât ale mele în opt pagini; îi respiram suflarea-i în cuvinte. I se vedeau privirile în linii; i se simția în expresiuni căldura buzelor ce o inspirase. Nimic nu se evapora din ea în această ușoară și anevoioasă trecere dela sentiment la cuvânt, ce lasă să se răcească și să pălească lava inimii sub pana omului. Femeea n'are stil, iată pentru ce spune totul așa de bine. Stilul este un vestmânt. Sufletul e gol pe gura sau pe mâna femeii. Ca și Venus al cuvântului, el iese din sentiment în golicieuna sa. Naște din el însăși, se miră de a se fi născut, și se adoră când el încă nu știe ce a vorbit.

LVI.

Ce scrisori! ce flacăre! ce zile! ce fețe! ce accente! ce foc și ce sfințenie amestecate împreună ca flacăra și limpezimea în diamant, ca ardoarea și rușinea pe fruntea unei tinere care iubește! ce tare naivitate! ce revărsare fără sfârșit! ce deșteptări repezi în lenevire! ce cânturi și ce strigăte! Apoi ce întorsături triste ca notele neașteptate la sfârșitul unei arii! apoi ce demerdări de cuvinte ce se simțiau trecând pe frunte, ca acele respirații ce mama le suflă jucându-se pe fruntea copilului care surâde! Și ce legănări de vorbe cu semi-voce și de fraze visânde și îngânate ce parcă te învălue în raze, murmure, parfumuri, liniște, și te conduc pe nesimțite, prin

adormirea silabelor, la repaosul amorului, la somnul sufletului, până ce săruți pagina ce spune: «Adio!» adio și sărutul ce-l primești fără sgomot, pare că a fost deus acolo de buze!

Le-am regăsit toate, aceste scrisori. Ah! am răsfoit pagină cu pagină această corespondență, clasată și legată cu îngrijire după moarte, de mâna unei credincioase amice; o scrisoare răspunzând alteia, dela primul bilet până la ultimul cuvânt scris de o mână gata cuprinsă de moarte, dar pe care amorul o mai întăria încă! Le-am recitit și le-am ars plângând, închizându-mă ca de-o crimă, luptându-mă pentru a douăzecea oară cu flacăra pentru pagina pe jumătate arsă ca s'o mai recitesc încă!... Pentru ce? îmi vei zice. — Le-am ars pentru că chiar cenușa lor fu prea caldă pentru pământ, și... am aruncat-o vânturilor cerului!

LVII.

Sosi și ziua, când am putut să'număr orele ce mă separau de Iulia. Toate mijloacele mici ce putui strânge nu se ridicau la suma suficientă ca să trăiesc trei sau patru luni la Paris. Mama care îmi vedea strâmtoarea, fără să știe adevăratul motiv, scoase din ultimul scrin, golit aproape prin iubirea sa, un mare diamant făcut în inel. Singurul, vai! care-i rămăsese din bijuteriile tinereței.

Mi-l strecură în secret în mână plângând. — «Sufer tot cât tine, Raphaël, îmi zise tristă de tot, văzând cum tinerețea-ți neocupată se trece în trândăvia unui orașel sau în visările câmpiilor. Totdeauna sperasem că darurile lui Dumnezeu ce le

binecuvântasem în tine, dela prima copilărie, te vor face însemnat lumii și-ți vor deschide vre-o carieră de bogăție și de onoare. Sărăcia cu care ne luptăm nu ne permite să ți-o deschidem noi înșine. Dumnezeu n'a voit-o până acum. Trebuie să ne supunem cu răbdare voințelor sale, cari sunt totdeauna mai bune. Dar, te văd cu disperare în astă lenevire morală ce succede zădărniciilor silinți. Să mai încercăm încă odată destinul. Pleacă, pentrucă pământul de aici îți arde picioarele. Trăește cât-va timp la Paris. Bate cu rezervă și demnitate la porțile vechilor prieteni ai familiei, ce au astăzi trecere. Fă cunoscut puținul talent ce ți-l-a dat natura și munca. E imposibil ca șefii noului guvern să nu-și atragă tineri capabili, cum vei deveni tu, de a servi, de a susține și de a decora domnia prinților ce Dumnezeu ni i-a dat. Bietul tău tată are multă grijă să ridice pe cei șase copii și să nu cadă dedesubtul rangului în mizeria vieții noastre cămpești. Celelalte rude sunt bune și iubitoare, dar nu vor să înțeleagă că trebuie aer să respiri și lucrare mistuitoarei activități a unei vrăste de douăzeci de ani! Iată-mi ultima podoabă. Promisesem mamei că nu mă voi despărți de el de cât la vreo necesitate supremă. Ia-l, vinde-l; îți va servi să trăești câte-va săptămâni mai mult la Paris! Ultimul dar al tinereții îl arunc pentru tine în loteria Providenței! Te va face fericit, că-i înalț prin acest inel rugăciunile-mi toate, toată tinerețea și toate îngrijirile pentru tine! Luai inelul sărutând mâna mamei și lăsând să cadă o lacrimă pe diamant. Vai! Mi-a servit nu să caut sau să aștept favoarea oamenilor puter-

nici și a părinților, cari-mi ocoleau obscuritatea, dar să trăesc trei luni din viața divină a inimii, din care o singură zi valorează secolii de mărire. Acest diamant fu pentru mine perla Cleopatrei topită în cupa vieții mele și care m'adăpă câtva timp cu amor și fericire.

LVIII.

Schimbaiu în întregime natura în acel moment, prin respectul către multiplele sacrificii ale bieteii mame, și prin concentrarea tuturor gândirilor într'una singură: să revăd ceea ce iubeam și să prelungesc cât mai mult posibil, prin cea mai îngustă economie, număratele zile ce aveam să le trec lângă Iulia. Devenii calculator și avar ca un bătrân de puținul aur ce-l duceam. Mi se părea că fiecare sumă ce cheltuiam era o oră din fericire sau o picătură din viața-mi ce se pierdea. Hotărâi să trăesc ca Jean-Jacques-Rousseau, cu nimic sau cu puțin, să-mi scad din vanitate, vestimente și hrană, tot ceea ce voiam să dau sfintei beții sufletești. Dar, nu eram fără vreo speranță confuză, de a scoate pentru iubire, ceva după talent; acesta se desvăluse numai la câțiva amici, prin câteva versuri. În timpul celor trei luni ce trecuseră, scrisesem, în orele de insomnie, un mic volum de poezii de iubire, de credință, vișânde, după cum imaginația îmi cânta note de iubire sau serioase. Copiasem cu grije și cu frumoasa-mi scriere această culegere; o citisem în parte tatii, excelent judecător dar sever la gust. Câți-va amici, rețineau din ea câteva fragmente, în memorie. Legasem acest tezaur poetic în carton

verde, culoare de bun semn în speranță de glorie. Îl ascusesem de mama a cărei castitate și sfântă credință de spirit, ar fi speriat-o prin voluptatea mai mult antică de cât creștină a câtorva din elegii.

Speram că grația naivă și înaripatul entusiasm îl acestor poezii vor seduce un editor inteligent; aare-mi va cumpăra volumul; va consimți cel puțin să-l publice pe cheltuiala sa; și că gustul publicului, îndemnat de noutatea stilului născut pn păduri și căzut din isvoare, imi va face poate deodată o mică avere și un nume.

LIX.

Nu mă îngrijam să gădesc o locuință la Paris. Unul din prieteni, tânărul comte de V***, întors de curând din călătorii, trebuia să petreacă acolo iarna și primăvara. Imi promisese să împart cu el un mic antresol ce-l ocupa deasupra portarului în mărețul otel al mareșalului de Richelieu, strada Neuve-Saint-Augustin; otel dărâmat în urmă. Comtele de V***, cu care eram în corespondență aproape zilnică, se informase de tot. Îl însărcinasem cu o scrisoare de înfățișare pentru Iulia, așa că el cunoscuse sufletul sufletului meu, și înțelese, dacă nu visul, cel puțin adorațiunea-mi pentru această femeie. La prima vedere, înțelesese în adevăr și aproape împărțise entuziasmul. Scrisorile ce-mi trimetea erau pline de respect și aproape de milă pentru această aparițiune melancolică suspendată între moarte și viață, dar ținută, zicea el, de amorul neexprimabil ce-l avea pentru mine. Nu înceta de a vorbi de ea ca de un dar ceresc, pe care Dumnezeu îl făcuse ochilor

și inimei mele și care mă va ridica deasupra omenirii atât cât voi rămâne acoperit de divina-i radiare... Convins de natura supranaturală și sfântă a legământului nostru, V*** ne considera iubirea ca o virtute. Nu roșia de a fi credinciosul și intermediarul între noi. Iulia, dinparte-i, îmi vorbea de V*** ca de singurul amic demn de mine, pentru care ar fi voit să-mi crească prietenia, în loc s'o micșoreze printr'o mică gelozie e inimei.

Și unul și altul mă siliau să sosesc. V*** singur îmi cunoștea motivele secrete și imposibilitatea materială ce mă ținuse până atunci. Cu tot devotamentul ce-mi purta, pe care mi l-a dovedit de atunci până la moartea sa, în dificultățile vieții, atunci nu era în stare să ridice aceste obstacole. Mama-i scăpătase, ca să-i dea o educațiune demnă de rang și ca să-l facă să călătorească în toată Europa: Se întorsese chiar el dator. N'avea ce să-mi ofere la Paris de cât un colț în locuința ce i-o plătea familia. Intr'un cuvânt, era în acest timp al vieții, tot așa de sărac și de înlănțuit cași mine prin acea strâmtoare definită așa crud de Juvenal: *Res augusta domi!*¹⁾.

LX.

Plecai dela M*** cu acele cărucioare cu un cal, formate dintr'o bancă de scândură deasupra osiei și din patru țărushi de lemn înfipti în scaun, susținând o pânză gudronată contra ploii. Era dusă de un singur cal, schimbat, la patru sau

1) «De maigres ressources à la maison» — Larousse, Jouvénal-satires, III, 165.

477B

cinci leghe, din sat în sat. Atunci servea să ducă de la Lyon la Paris pe zidarii din Bourbone și din Auvergne, pedestri oboșiți de drum și pe bieții soldați răniți la picior de marș, cari câștigau un popas ¹⁾ pentru câțiva bani. Nu arătai nici rușine nici suferință de acest mod trivial de a călători. Ași fi făcut drumul cu picioarele goale pe zăpadă, și n'ași fi simțit nici mai puțin frigul, și n'aș fi fost nici mai puțin fericit. Pusei deoparte un ludovic sau doi prin cari-aș fi cumpărat zilele de fericire. Sosii la bariera Parisului fără să fi simțit o piatră pe drum. Noaptea era întunecată, ploua cu găleata.

Imi luai pelerina pe umeri, și bătui la poarta modestei locuinți a comtelui de V***. Mă aștepta. Mă îmbrățișă; îmi vorbi de ea. Nu mă săturam să-l întreb și să-l ascult. Chiar în seara aceea trebuia să văd pe Iulia!... V*** era să-i anunțe sosirea și să-i prepare bucuria. Când toată lumea ar fi ieșită din salonul Iuliei, V*** va pleca cel din urmă, mă va anunța, într'o cafenea vecină unde-l așteptam, ca în momentul când va fi singură să mă duc să mă arunc la picioarele sale. După ce-mi dădu aceste sfaturi, mă gândii să-mi usuc hainele la foc, să mănânc ceva, să mă instalez în întunecosul alcov al anticamerii. Aceasta era luminată de o ferăstrue și încălzită de o sobă. Mă îmbrăcai cu o curățenie cuviincioasă ca să nu roșească aceea ce mă iubia, de mine, înaintea prietenilor săi. La unsprezece ore ieșirăm, V*** și eu, pe jos. Merserăm împreună până sub ferestra ce o cunoșteam demult. Erau trei trăsur

1) Etape.

la poartă. V*** urcă. Mă dusei să-l aștept la locul hotărât. Ce lungă fu ora când l-am așteptat! Cât blestemam pe acei vizitatori indiferenți poate, a căror răutate nevoită, pentru a-și trece plictisitoare ore, suspendau fără să știe avântul a două inimi, cari-și numărau martirul prin palpitățiuni! În sfârșit, V*** apărui. Mă luai după el. Mă părăsi la poartă și intrai.

De-ași trăi de o mie de ori o mie de ani, tot n'ași uita niciodată acest moment și această vedere. Ea era în picioare, în lumină, capul alene rezimat pe marmora albă a șemineului, talia înaltă, umerii și profilul resfrânt și dublat în oglindă, fața întoarsă spre ușe, ochii fixați spre un mic coridor obscur ce urma salonului, capul puțin aplecat și înclinat la o parte, în înfățișarea unuia ce caută să distingă cu urechea șgomotul unor pași ce se apropie. Era îmbrăcată cu o rochie de doliu de mătase neagră, împodobită cu dantele deasemenea negre în jurul gâtului, dela talie în jos. Aceste dantele mototolite de pernele fotoliului unde o reținea trândăvia și lenevirea vieții, semăna cu acei ciorchini negrii de soc spulberați de vântul de toamnă.

Intunecimea acestui costum nu lăsa în lumină decât umerii, gâtul, fața. Țst doliu al rochii era completat de doliul natural al negrului său păr innodat deasupra capului. Uniformitatea acestei culori făcea să se vadă încă înălțimea și grațioasa îmlădiere a taliei. Resfrângerile focului în oglindă, lumina unei lămpi pusă pe un unghiu al căminului și care bătea pe obrazu-i, însuflețirea așteptării, a nerăbdării și a iubirii, răspândeau pe fața-i o splendoare de tinerețe, de colorațiune

și de viață, ce semăna unei transfigurațiuni de amor!

Primul meu strigăt fu un strigăt de bucurie și o înfiorare de fericire revăzând-o astfel mai trăindă, mai frumoasă și mai nemuritoare ochilor cum nu cutezasem vre-odată să o văd în cele mai dulce zile ale Savoiei. Un sentiment de siguranță înșelătoare și de eternă posesiune îmi intrară în inimă cu figura-i în ochii mei. Incercă să îngâne câteva vorbe privindu-mă. Nu putu. Emoțiunea făcu să-i tremure buzele. Căzui la picioarele sale. Imi apropiai gura de tapetul ce-l călca pașii ei. Imi ridicai fruntea ca s'o privesc încă și să mă asigur dacă prezența-i nu era un vis. Ea își puse una din mâni pe părul meu, ce-l cuprindea fiori, susținându-se cu cealaltă de unghiul de marmoră și... ea... căzu cași mine în genuchi înaintea-mi. Ne priviam de departe. Căutam cuvinte. Nu mai erau pentru excesul fericirii noastre. Rămăserăm în tăcere, fără altă vorbire decât tăcerea însăși și această închinare unul în fața altuia. Închinare plină de adorațiune în mine, plină de continuă fericire în ea; înfățișare ce spunea destul: «Se adoră; dar este o fantomă de moarte între ei; și îmbătându-se de priviri și unul și altul, ei nu se vor strânge nici odată în brațe!»

LXI.

Nu știu câte minute rămăserăm astfel, nici câte mii de întrebări și de răspunsuri, unde de lacrimi și valuri de bucurie, trecură astfel fără să se exprime între aceste buze mute ale sale și ale mele închise, în ai săi ochi înlăcrămați și ai mei,

între fizionomia sa și a mea. Fericirea ne lovise cu nemișcarea. Timpul nu mai era. Era toată eternitatea într'o clipă! O lovitură de ciocan se auzi la poartă. Pașii urcau scara. Mă sculai. Ea reluă șovăind locul pe canapea. Mă așezai de cealaltă parte, în umbră, ca să ascund roșirea obrazilor și roua lacrimilor. Un om de o vârstă înaintată, cu o statură imponentă, cu o față nobilă, luminoasă și dulce, intră în cameră, încet. Se apropie fără să vorbească de canapea. Sărută părintește mâna tremurândă a Iuliei. Era d-l de Bonald.

Cu toată distrugerea fericirii, ce sosirea unui necunoscut mi-o făcea să simt prin acea lovitură de ciocan, binecuvântai în mine pe d-l de Bonald că'ntrerupse o primă privire unde judecata putea să cadă sub beție. Era unul din acele momente în care sufletul are nevoie de ghiața ce accentul unui înțelept o aruncă pe incendiul simțurilor, pentru a reîntări, resortul unei energice hotărâri!»

LXII.

Iulia mă prezintă d-lui de Bonald, ca pe tânărul ale cărui versuri le citise. Se miră de tinerețea mea. Mă primi cu indulgență. Vorbi cu Iulia, cu aceea îngrijire părintească a unui om ilustru prin geniu și impozant prin vârstă, ce caută lângă o tânără femeie distrată, raza de frumusețe pentru ochii săi, în ceasurile liniștite dela sfârșitul zilei. Vocea îi era profundă ca o voce care vine din suflet. Vorbirea îi curgea cu acea grațioasă lene serioasă a unui spirit ce se destinde ca să se repauzeze. Accentul onestului om era în cuvintele

lui, cum caracterul se răspândise pe frunte-i. Convorbirea prelungindu-se și pendulul aproape de a arăta miezul nopții, crezui de datorie să ies primul, ca să îndepărtez întreaga umbră de presupunerea unei familiarități prea intime, acestui amic mai vechi și mai respectabil de cât mine în casă. Nu luam decât o privire și o tăcere ca prețul unei așa arzătoare așteptări și unei călătorii așa de aspre. Dar duceam imaginea-i și siguranța de a o vedea de acum în toate zilele; destul era; era prea mult. Rătăcii mult timp pe cheiurile Parisului, deschizându-mi mantila la aer și buzele vântului ca să-mi răcoresc pieptul și să-mi alin frigurile de fericirea ce mă înflăcăra. Când reintrai, V*** dormia de mai multe ore Adormii tocmai când se crăpa de ziuă și în strigătele precupeților pe străzile Parisului . . .

Acestea fură zilele cele mai neștrămutabile din viață, pentru că fură numai o singura cugetare închisă în sufletul meu și în fisionomie chiar, ca un parfum, de care se teme să nu se evapore o părticică expunând vasul la aerul exterior. Mă sculai la primele luciri de ziuă, întârziate în alcovul întunecos al micii anticamere în care mă adăposteam ca un cerșetor al iubirii.

Incepeam ziua printr'o lungă scrisoare către Iulia. Reîncepeam cu ea, după repaus, convorbirea orașului. Îi expuneam gândirile ce-mi veniseră după ce o părăsisem. Tinere uitări, desfătătoare remușcări ale amorului, cari se acuză, cari se reproșează, și cari îi ia repausul până ce le repară; diamantele căzute din sufletul sau

buzele sale de obiectul iubit, cari fac să revie gândirile iubitului pe pașii săi pentru ca să cu-leagă și să mărească tezaurul sentimentelor sale!

Iulia primia scrisoarea, la deșteptare, ca o urmare a scrisorii, ce ar fi continuat o încet în cameră în timpul somnului. Primiam răspunsul înainte de amiază. Cu inima astfel zdrobită de turburările nopții, mă sforțam să liniștesc nerăbdarea de a o revedea seara, ce începea să-mi placă. Dădeam puternice diversiuni, nu sufletului, ci ochilor și gândirii mele. Îmi începusem lungi ore de citit, de studiu și de muncă, ca să fac să dispară timpul între ora când păraseam pe Iulia și ora care trebuia să o revăd. Voiam să mă perfecționez eu însumi, nu pentru alții, ci pentru ea. Voiam ca acela pe care-l iubia să n'o facă cel puțin să roșească de acel preferat; că oamenii superiori cari formau societatea sa și cari mă întâlneau câte odată în salonul ei, ca pe un sfinx modest, în picioare la colțul căminului sau ca o statuie de contemplare, să descopere, dacă din întâmplare mi s'ar adresa cuvântul, un suflet, o inteligență, o speranță, un virtos, sub exteriorul acestui tânăr necunoscut sficios și tăcut. Și apoi îmi făceam nu știu ce visuri confuze de acțiune strălucitoare, de destinarea activă ce voiu avea poate într'o zi, cum vârtejul smulgea frunza dela arborele umilitei grădini a tatălui meu, ca s'o înalțe mai sus în aer: destinat în timp ce Iulia se va bucura să mă vază de departe luptând cu soarta, luptând contra oamenilor, ridicându-mă în putere, în mărire, în virtute, și s'ar mândri că m'a destinat

înaintea mulțimii și că m'a uitat înaintea posterității!

LXIII.

Totul și mai cu seamă neocuparea silită la care nălucarea unei singure gândiri, disprețul de totul, lipsa de bani ce mă oprea dela alte distracții și închiderea mănăstirească în care mă închisesem, mă condamnau la viața de studiu cea mai intensă și mai pasionată ce o dusesem vreodată. Petreceam ziua întreagă așezat înaintea unei mescioare de lucru luminată de o ferăstrue ce da în curtea otelului Richelieu. O sobă de faianță încălzea camera; un paravan închidea masa și scaunul. Mă ferea de privirea tinerilor din lumea mare cari veneau adesea să viziteze pe prietenul meu. Era în orizontul acestei vaste curți, sgomotul trăsurilor, tăcere și câteva frumoase raze din soarele iernii luptând cu ceața de jos din străzile Parisului. Aceste sgomote și aceste tăceri, îmi aminteau puțin jocurile luminii, sgomotele vântului și ceața transparentă a munților mei.

Vedeam jucându-se din timp în timp un încântător băeat de opt sau zece ani.

Era copilul portarului. Capu-i de inger suferind, frumosu-i păr desvelit și buclat pe frunte, fisionomia inteligentă și sensibilă, îmi aminteau candidele figuri ale copiilor din țara mea. Familia lui era, în adevăr, dintr'un sat vecin cu satul tatii, căzut în mizerie și mutat la Paris. Acest copil sfârșise prin a se apropia de mine.

Se consacrase de bună voe și gratis serviciului meu. Îmi făcea toate însărcinările în stradă;

mi-aducea bucată de pâine, puțină brânză, fructele pentru dejun; se ducea să-mi cumpere proviziunile în toate diminețile.

Luam acest cumpătat prânz pe masa de lucru, în mijlocul cărților deschise și a paginilor întreprupte. Copilul avea un câine negru, uitat de un strein în otel. Câinele și copilul nu se despărțiau. Câinele se lipise de mine, ca și copilul. Nu mai voiau să scoboare scările de lemn, odată ce le urcaseră. În timpul celei mai mari părți din zi, se culcau și se jucau împreună pe rogojină, la picioarele mele, sub masă.

Mai târziu am luat cu mine câinele din Paris și l-am ținut mulți ani ca o amintire a credincioasei și iubitoarei singurătăți din acele timpuri.

L-am pierdut nu fără lacrimi, în 1820, traversând pădurile Pontins, între Roma și Terracine. Bietul copil devenise mare. Invățase meseria de gravor ce-o exersează la Lyon. Auzind vorbindu-se de numele meu de atunci, în prăvălioara lui, veni să mă vadă, și a plâns de bucurie revăzându-mă și de întristare auzind de pierderea câinelui. Biată inimă a omului, căreia totul este necesar de ceiace a iubit odată și care are lacrimi tot din aceeași apă pentru pierderea unui imperiu sau pentru pierderea unui animal!....

LXIV.

Rătăcii, în acele mii de ore, astfel închis între sobă, paravan, ferăstruie, copilul, și câinele, întreaga antichitate scrisă, afară de poezii de care ne săturasem la colegiu și în versurile cărora oboșiții noștri ochi nu mai distingiau atunci de

cât ciasurile lungi sau scurte. Trist adevăr al unui gust timpuriu ce veștejește pentru sufletul copilului cea mai colorată și parfumată floare, a cugetării omenești. Inșă recitii pe filosofii, pe toți oratori și istoricii în limba lor. Adoram mai cu seamă pe acei în cari se reunia aceste trei puterii ale inteligenței: povestirea, cuvântul, reflexiunea. Faptul, discursul, moralitatea. Thucydide și Tacit deasupra celorlalți. Apoi Machiavel, acel sublim practician al boalelor imperiilor. Apoi Ciceron, acel vas sonor ce conținea totul, dela lacrimile comune ale omului, soțului, tatălui, amicului, până la catastrofele Romei și ale lumii, până la presimțământul tragic al propriului său destin.

Ciceron este ca un filtru unde toate apele se strâng și se limpezec, pe un fund de filosofie și de siguranțe divine, și care lasă în urmă să se ducă marele-i suflet în valuri de eloquență, de înțelepciune, de milă și de armonie.

Il crezusem până atunci un mare și gol vorbitor având puțin sens în lungi perioade; mă înșelasem. Este omul-verb al antichității, după Platon; este cel mai mare stil din toate limbile.

Îl credem slab, pentrucă-i un măreț bajocoritor. Dar îndepărtând această purpură, rămâne un mare suflet care a simțit tot, tot a înțeles și tot a spus din ceea ce era de simțit, de înțeles și de spus în timpul său la Roma.

LXV.

Cât despre Tacit, niciodată nu mă încerc a contesta patima mea pentru el. Il preferiam chiar lui Tucidide, acel Demosthene al istoriei. Tu-

cydide expune mai mult decât ne face să trăim și să palpităm. Tacit nu este istoric, ci rezumatul genului omenesc. Povestirea sa este contralovitura faptei în inima omului liber, virtuos și sensibil. Infiorarea ce întipărește pe frunte când îl citești, nu este numai infiorarea cărnii, ci infiorarea sufletului. Sensibilitatea lui este mai mult decât emoțiune, este pietatea. Judecățile sale sunt mai mult decât răzbunare, sunt dreptate. Indignarea sa este mai mult decât mânie, este virtute. Îți confunzi sufletul cu al lui Tacit și te simți mândru de stăpânirea lui. Voiți ca fii voștri să nu fie niciodată criminali? Voiți să le pasionați virtutea în imaginații? Nutriți-i cu Tacit. Dacă nu devin eroii acestei școale, atunci natura i-a făcut lași sau scelerați. Un popor care ar avea pe Tacit de evanghelie politică s'ar ridica mai presus de statua comună a popoarelor. Acel popor ar juca în sfârșit înaintea lui Dumnezeu drama tragică a genului omenesc în toată mărirea și majoritatea sa. Cât despre mine, eu datorez acestui scriitor, nu toate fibrele cărnii mele, ci toate fibrele metalice ale ființei mele. El este acela care mi le-a întărit. Dacă vreodată timpii noștrii vulgari ar lua cursul măreț și tragic al timpului lui și voi deveni o demnă victimă a unei cauze demne, voi zice murind: «Faceți onoarea vieții și morții maestrului și nu discipolului; căci Tacit a trăit și a murit în mine!»

LXVI.

Iubiam tot astfel cu patimă oratorii. Ii studiam cu presimțimântul unui om care într'o zi avea să vorbească mulțimii surde. și să studieze dinainte clavirul auditorilor omenеști: Demosthene, Cicero, Mirabeau, lord Chathau mai cu seamă, mai modern și mai pătrunzător, în ochii mei, decât toți ceilalți, pentru că elocința sa cu totul inspirată și lyrică, este mai mult un strigăt decât un glas. Această elocință se înalță deasupra pasiunii timpului, pe cele mai lungi aripi ale poeziei, până la regiunile eterului sentiment. Chathau ia adevărul din mâna lui Dumnezeu și nu face din el numai lumina, ci și trăsnetul discuții. Din nefericire n'a rămas din el, ca și din Fidias în Pantenon, decât sfărămături, capete, brațe, membre zdrobite. Dar recompunând cu gândul acele fărămături, ai face minuni și divinități de elocință. Imi închipuiam timpii, împrejurările, patimele, ambițiunile, foruri asemenea mării, și, ca Demosthene undelor mării vorbeau în mine fantasmelor imaginații mele.

LXVII.

Citii pentru prima dată, în acea epocă discursurile lui Fox și ale lui Pitt. Găsii pe Fox declamatorul, deși prozaic unul din geniile cicălitoare născute pentru a contrazice iar nu pentru a spune; avocați fără togă, cari n'au conștiința decât în vorbă, și cari pledau înainte de toate pentru popularitatea lor. Simții în Pitt omul de Stat ale cărui vorbe sunt acte, și cari, în sfă-

rămarea Europei, își susține mai bine țara pe baza bunului simț și pe statornicia caracterului său. Pitt era Mirabeau cu multă integritate și puțină avântare. Mirabeau și Pitt devin și au rămas de atunci oamenii mei de Stat moderni și de predilecție. Montesquieu, îmi păru pe lângă un dizertator învățat, ingenios și sistematic; Fenelon devine însă chimeric; Rousseau mai mult pasionat decât inspirat, mare instinct mai mult decât mare adevăr; Bossuet limbă de aur, suflet lingușitor, purtând în el, în conduita și limba sa înainte de Ludovic XIV despotismul unui doctor și bunăvoința unui curtezan.

Dela aceste studii istorice și oratorice, trecui firesc la politică. Sentimentul jugului abia căzut al Imperiului și spăima regimului militar căruia ne supusesem mă ducea spre libertate. Amintirile familiei, atragerea prietenilor, patetismul situațiunii acelei case regale, trecând dela tron la eșafod și la exil, readusă din exil pe tron; aceea principesă orfană în palatul părinților săi; acei bătrâni încoronați cu nefericirea lor, ca și strămoșii; acei principi a căror tinerețe și nefericiri, tirani asprii, le dădeau voce a spera orice; toate acestea mă făceau a dori ca tronul antic și libertatea cea de curând să se poată împăca cu demnitatea regală a părinților noștrii. Guvernul ar avea astfel cele două prestigii mari ale lucrurilor omenești: anticitatea și noutatea, amintirea și speranța. Era un frumos vis natural al vârstei mele.

■ In fiecare dimineță se risipia câte o parte în spiritul meu. Intrevedeam bine cu durere că vechile forme conțineau rău nouile idei și că nici-

odata monarhia și libertatea n'ar putea fi împreună în același mod, fără vreo eternă sbuciumare și că acea sbuciumare ar deseca puterile Statului; că monarhia ar fi bănuită și libertatea totdeauna trădată.

LXVIII.

Dela aceste studii generale trecut, timp de mai multe luni, la un studiu ce-mi ocupa cu atât mai mult spiritul, cu cât ești prin natură mai sterp, mai uscat și mai înghețat, mai departe de inima unui tânăr beat de imaginație și de amor. Voi să vorbesc de economia politică sau de știința bogății națiunii. V*** se ocupa de ea cu spiritul mai puțin curios decât pasionat. Cărțile italiene, engleze, franceze, scrise până la această dată asupra acestei științe, se îngrămădeau pe mesele și polițele sale. Citeam împreună acele cărți discutându-le și scriind reflexiunile ce-mi sugerau acele lecturi. Această știință a economiei politice, care arăta atunci și arată și astăzi mai mult axiome decât adevăruri și mai multe probleme decât câte desleagă, avea pentru noi atracțiunea unui mister. Ea era, mai mult între noi, textul nedeterminat al acelor conversațiuni abia mișcând buzele și cari fac de lucrează inteligența fără a distrage fondul sufletului, care permit a simți, chiar vorbind, prezența gândului secret și totdeauna ascuns în cea mai adâncă parte a inimei. Enigme al căror înțeles îl cauți, fără a avea un mare interes a-l afla.

După ce am citit totul, am discutat și am notat din ceea ce constituea atunci această știință,

crezui că deosibesc câteva principii teoretice adevărate în generalitatea lor, nesigure în aplicare, ambițioase în pretenția de a se clasifica în rangurile adevărilor absolute, adesea goale și mincinoase în formulele lor. N'aveam ce răspunde, însă instinctul meu de învedereare nu era destul de mulțumit. Aruncaii cărțile și așteptai lumina. Această știință atunci nu era făcută. Știința cu totul experimentală, nu avea nici ani, nici maturitate îndestul ca să afirme atâtea lucruri. A îmbătrânit apoi, promite oamenilor de Stat câteva dogme a le aplica cu măsură societăților omenești, câteva isvoare de îndestulare și câteva legături de frăție a strânge națiunile între ele.

LXIX.

Amestecam printre acele studii înalte care mă atrăsese totdeauna mai mult în copilăria-mi: studiul diplomației sau al raporturilor guvernelor între ele. O întâmplare îmi deschise isvoarele. Scrisesem, pe când mă dedasem studiului economiei politice, o broșură de o sută pagini, asupra unei chestiuni ce preocupă prea mult spiritele pe atunci. Titlul acelei broșuri era: «Care e locul ce-l poate ocupa o noblețe în Franța într'un guvern constituțional?» Toată această chestiune prea delicată într'un astfel de moment cu instinctul bunului simț destul de înțelegător ce mi-l dase natura, și cu acea nepărtinire a unui spirit tânăr ce se înalță fără greutate mai presus de deșertăciunile venite de sus, decât invidiile ce vin de jos, decât prejudecățile timpului său. Vorbiam într'însa cu amorul poporului, cu înțe-

legerea instituțiilor, cu respectul acelei nobilimi istorice ale cărei nume au fost îndelung numele Franței chiar pe câmpul de bătaie, în magistraturile noastre și în străinătate. Trăgeam concluzia suprimării tuturor privilegiilor nobilimii, afară de memoria popoarelor, ce nu se suprimă. Ceream o «pairie» electivă, și demonstrem că, într'o țară liberă, nu se mai află altă nobleță decât elecțiunea, simulare continuă a serviciului țării și recompensa temporală a meritului sau a virtuții cetățenilor.

Iulia, căruia-i dădusem acel manuscris, pentru a o pune și pe dânsa în lucrările mele ca și în viața mea, îl citise unui om ales din societatea ei intimă, pentru a cărui iudecată avea cel mai mare respect. Era D-l M***, fiu demn al ilustrului membru al adunării constituante, mult timp secretarul particular al împăratului, atunci regalist constituțional: unul din acele spirite ce n'au de loc tinerețe, cari se nasc mature și mor tinere, lăsând un mare gol în timpul lor. D-l M***, după ce mi-a citit scrierea, întrebă pe Iulia cine era bărbatul politic ce scrisese acele pagini. Ea surâse și îi mărturisii că era opera unui tânăr care n'avea nici nume, nici experiență, nici antecedente în lucrări. D-l M*** veni să mă vază ca să se încredințeze. Ii fui prezentat. Mi-arătă o bunăvoință ce de atunci deveni prietenie și care n'a încetat decât pe patul său de moarte. Nu tipării acea lucrare; însă D-l M*** mă prezintă amicului său, D-lui de Rayneval, spirit luminat, inimă deschisă, inteligență atrăgătoare și veselă, deși muncitoare și serioasă. Era atunci sufletul afacerilor noastre streine. A

murit ambasador la Madrid. D-l de Rayneval, care-mi citise lucrarea, mă primi în casa-i cu acea grație încurajatoare și cu acel surâs cordial, care suprimă distanța și care fură dela întâia privire inima unui tânăr. Era unul din acei oameni dela care îți place să înveți, fiindcă ei par a răspândi învățătura predicând-o, și, a o da în loc de a impune. Mai bine învățai Europa într'o conversație decâteva dimineți cu acel plăcut om decât într'o bibliotecă de diplomați.

Avea tactul, acest geniu înăscut al negocierilor. Ii datorez gustul acestor înalte lucrări care-i mișcau simțindu-le importanța, fără a părea că le simte greutatea. Puterea-i făcea ca toate să fie ușoare, înlesnirea-i da lucrurilor inimă și grații. Făcu să se nască în mine plăcerea de a intra în cariera diplomatică. Mă introduse el însuși la D-l d'Hauterive, directorul arhivelor, și-l autoriză a-mi deschide tractatele negocierilor noastre.

D-l d'Hauterive, bătrân albit citind noutățile, era tradiția nemișcată și dogma vie a diplomației noastre. Cu talia sa impunătoare, cu glasul surd, cu părul stufos și pudrat, cu sprincenile lungi și căzând asupra unui ochiu adânc și vioiu, avea aerul unui secol ce vorbea. Mă primi ca un părinte, fericit de a-mi transmite moștenirea vechilor sale economii de știință; mă puse să citesc, să analizez, să lucrez și să notez înainte-i, în cabinetul său. De două ori pe săptămână mă duceam să studiez câteva ore sub direcția lui. Imi plăcea să-mi amintesc de acea verde și risipitoare bătrânețe, care se dădea astfel unui tânăr al cărui nume nici nu-l știa. D-l d'Hauterive muri în timpul bătăliei dela Iulie 1830, la bubuitul tu-

nului ce dăra politica casei de Bourbon și tratatele dela 1815.

LXX.

Astfel mi-erău ocupațiunile foarte producătoare și liniștite ale zilelor mele. Nu doriaș nimic mai mult, chiar ambițiunea mea de a întra într'o carieră nu era în fond decât ambițiunea bietei mele mame și durerea de a-i cheltui diamantul fără a-i aduce vre-o răsplată îmbunătățindu-mi soarta. De mi s'ar fi oferit în acel moment o ambasadă ca să mă depărtez de Paris și un palat pentru a părăsi salteaua din anticameră, și tot aș fi închis ochii ca să nu văz soarta cea bună, și mi-aș fi astupat urechea ca să n'o ascult. Eram prea fericit în întunecimea mea, de raza invizibilă pentru ceilalți, ce-mi lumina și-mi îmbrățișa noaptea.

Fericirea mea se înălța când ziua apunea. Prânziam de obicei singur în camera mea. Pâine, o felie de carne fiartă cu pătrunjel pe deasupra și câte o salată de rădăcini formau de obișnuință prânzul. Aproape un leu mi era de ajuns în fiecare zi pentru prânz. Acea mâncare mai nutrea împreună cu mine și pe bietul câine care mă adoptase. După prânz, mă aruncam în pat împovărat de singurătatea și de lucrul zilei; scurtam astfel prin somn lungile ore nocturne ce mă despărția încă de singurul moment când începea cu adevărat timpul meu; ore pe cari tinerii de anii mei le cheltuesc, după cum fusesem chiar eu înainte de transformarea mea, în teatre, localuri publice și în desfătășurile risipitoare ale unei capitale.

La unsprezece ore mă sculam. Mă îmbrăcam cu

simplicitatea cuvenită unui tânăr a cărui talie, figură și păr ondulat de pieptene îl ocupă foarte puțin. O încălțăminte curată, rufe albe, o haină totdeauna neagră periată chiar de mine încheiată până sus, în tocmai ca hainele tinerilor discipoli ai școalelor din secolele de mijloc, o manta militară aruncată cu mari cute pe umărul stâng și apărându-mi hainele de stropiturile din stradă: astfel mi-era costumul uniform, simplu și întunecos care, fără a-mi trăda situația nu arăta nici lux, nici mizerie și-mi permitea să trec cu el din singurătatea mea într'un salon fără a atrage și fără a supăra ochii indiferenților.

Ieșiam pe jos căci prețul unei curse de trăsură mi-ar fi cheltuit o zi din viață. Țineam trotuarele. Umblam pe lângă ziduri. Mă feriam de roate. Călcam în vârful picioarelor, ca să nu-mi murdăresc costumul care în salonul luminat de facke ar fi trădat pe bietul pieton. Nu mă grăbiam căci știam că Iulia primia în toate serile, pe amicii soțului său în camera sau în salonul ei. Voiam să aștept ca cea din urmă trăsură să plece delă poartă mai înainte ca eu să bat. Aveam această delicatețe, nu numai pentru a fi scutit de observațiunile asupra nelipsirei unui tânăr necunoscut în casa unei așa tinere și frumoase femei, însă mai cu seamă de a nu împărți privirea-i și vorbele-i cu indiferenții cărora ea era obligată, la acea oră, a susține și a reînchepe conversația. Mi se părea că fiecare dintr'inșii îmi răpea o parte din prezența și sufletul ei. A o vedea, a o asculta și a n'o posedea singur, era câte odată mai crud pentru mine, decât a n'o vedea de loc.

LXXI.

Sohn Heats

Mergeam, pentru a-mi risipi timpul, dela un capăt la altul al podului ce trece Sena aproape în fața casei pe care o locuia Iulia. De câte mii de ori n'am numărat scândurile acestui pod cari răsunau sub pașii mei! Câte monede de aramă n'am aruncat trecând și retrecând în farfurioara de tinichea a bietului orb, așezat în ploae și în zăpadă pe grilajul acelu pod! Mă rugam ca moneda mea, răsunând în inima nefericitului și de acolo în urechea Domnului, să mă răsplătească prin plecarea unui nesuferit care întârzia fericirea și siguranța unei lungi seri!

Iulia, care-mi cunoștea neplăcerea de a găsi străini la ea, se învoise cu mine asupra unui semnal prin care-mi spunea lipsa sau prezența vizitatorilor în micul ei salon. Când avea mulți, cele două obloane interioare ale înguste ferestre erau închise; nu vedeam decât slaba lumină a lumânărilor zărindu-se între cele două aripi. Când nu avea decât unul sau doi familiari gata a se retrage, una din aripi era închisă. În sfârșit, când toată lumea plecase, cele două aripi se deschideau odată cu perdelele, și eu puteam să văd de pe celalt mal, lumina lămpii pusă pe o masă înaintea căreia ea citea sau scria așteptându-mă. Ochii mei nu pierdeau de loc din vedere acea lumină depărtată, văzută și înțeleasă numai de mine în mijlocul acelor mii de lumini ale ferestrelor, ale felinarelor, ale prăvăliilor, ale trăsurilor, ale cafenelelor și ale acelor alei de focuri mișcătoare și nemișcate cari iluminau, noaptea, fațadelor și orizonturilor Parisului. Toate celelalte iluminațiuni dis-

păreau pentru mine. Nu mai erau alte lumini pe pământ, altă stea pe firmament, decât această mică fereastră rotundă asemănătoare unui ochiu deschis asupra mea pentru a mă căuta în umbră, și către care ochii mei, gândul meu, sufletul meu, erau fără încetare și numai acolo îndreptați! O putere neînțeleasă a acestei naturi nesfârșite a omului, care poate să umple spațiurile a mii de universuri și a le găsi încă prea strâmte pentru universalitatea sa! și cari se poate concentra numai într'un punct luminos licărind prin ceața unui fluviu, prin oceanul de focare ale unui oraș imens, și să găsească infinitul de plăceri, de sentimente, de inteligență și de amor în această singură scântee care nu rivaliza, decât abia ca licuriciul lucitor al unei nopți de vară! De câte ori nu mi-am spus acestea când mergeam învăluit până la ochi pe podul întunecos. De câte ori nu mi-am strigat privind acel ochiu rotund strălucind în depărtare: «Doamne, suflă în toate luminile pământului, stinge toate faclele luminoase ale firmamentului, dar lasă să lucească etern această mică lucire, stea misterioasă a două vieți. Și această lumină va străluci destul peste toate luminile și va sfârși odată cu eternitatea ta, ochilor mei!»

Vai! am văzut de-atunci stingându-se această stea a tinereții, acest focar al ochilor și al inimei mele! Am văzut obloanele ferestrei rămânând ani întregi închise pe întristătorul întuneric al camerei mici. Apoi le-am văzut redeschizându-se o zi, un an. Apoi am îndrăznit a privi pentru ca să știu cine cutează să trăiască unde a trăit ea. Pe urmă am văzut arătându-se, în zilele de vară, pe mar-

ginea acestei ferestre scaldată de soare și împodobită cu vase cu flori, o tânără femeie necunoscută jucându-se și surâzând cu un copil de curând născut, fără a bănuși că se juca pe un mormânt, că surâsurile sale se făceau lacrimi în ochii unui trecător, și că această viață era o ironie a morții!... Pe urmă am revenit adesea, noaptea, și revin acum în toți anii încă, să mă apropiu cu frică de acest zid, să ating această poartă, să mă așez pe această piatră albită, să privesc luminile, să ascult sgomotele de sus și să-mi închipui un moment că văd oglinda lămpei sale, că-i aud timbrul vocii, că voiu bate la poartă, că ea m'așteaptă și că eu voiu urca!... O memorie! ești o binefacere a cerului, sau o pedeapsă a iadului?

— Dar iartă-mă amice, îmi reiau povestirea, și o voiu urma până unde vrei:

LXXII.

Iulia, a doua zi după sosirea mea, mă prezentase bătrânului care-i servea de tată și căruia-i lumina prin radiarea sufletului său, prin iubirea și frumusețea sa, ultimile-i zile. El mă primise ca pe un al doilea fiu. Cunoscuse prin ea întâlnirea noastră în Savoia, legământul fratern al unuia pentru altul, corespondența noastră de toate zilele și acea înrudire a sufletelor noastre descoperită prin asemănarea instinctelor noastre, a vârstelor noastre, a sentimentelor. Știa curățenia supranaturală a legământului pe care natura și societatea ne interzicea să o schimbăm vreodată. N'avea grijă și gelozie decât pentru fericirea, renumele și viața

copilei sale. Se temea numai că ea să nu fie sedusă și înșelată de acele priviri, cari sunt câte odată destăinuirea, câte odată iluzia tinerilor femei, și că ea să nu-și fi dat inima unui om creat numai din imaginație. Scrisorile mele, din care ea-i citea nenumărate pasaje, îl asiguraseră puțin cu toate acestea. Fizionomia-mi singură putea să-i spue dacă sentimentele mele erau pentru natură sau pentru artă în acele scrisori, căci stilul poate înșela, fața niciodată!

Bătrânul mă examină cu acea atențiune puțin îngrijată ce se ascunde sub o privire de încredere. Inșă pe măsură ce mă privea și mă întreba, vedeam acea privire deschizându-se, luminându-se de mulțumirea interioară, întinerind de încredere și bunăvoință și ațintindu-se cu acea siguranță și acea mângâere în ochi, cari sunt cuvinte mute, dar cele mai alese cuvinte ale unei primi întrevorbiri. Dorința arzândă de a plăcea bătrânului, sfiiciunea naturală a unui tânăr care simte soarta inimei în judecata ce se va face asupra lui, teama ca acea impresiune să nu-mi fie contrară, prezența Iuliei care mă turbura încurajându-mă, toate aceste schimbări ale gândului meu, cari se citeau în modestia atitudinii mele, și în roșala obrazilor, fără îndoială vorbeau pentru mine, mai bine decât ași fi vorbit eu însumi. Bătrânul îmi luă mâna cu un gest cât se poate de părintesc și-mi zise: «Reasigură-te, d-le, și numără două amiciții în loc de una în casa aceasta. Iulia nu putea să-și aleagă un frate mai bun, și eu n'aș fi putut alege un mai bun fiu». Mă îmbrățișă și vorbirăm ca și cum m'ar fi văzut din copilăria mea, până la ora când un bătrân servitor venia regulat în toate serile,

când bătea zece ore, să-i dea brațul pentru a-l susține pe scară și a-l conduce în apartamentul său.

LXXIII.

Era o bătrânețe frumoasă și încântătoare, căreia nimic nu-i uram, decât liniștea pe a doua zi. Acea bătrânețe cu totul desinteresată, cu totul părintească, nu supăra de loc privirea în jurul acelei tinere femei. Era puțin din umbra serei asupra unei îmbobociri a dimineții. Dar se simțea că acea umbră era protectoare și că adăpostea totul, fără a veșteji măcar acea tinerețe, acea nevinovăție, acea frumusețe.

Trăsăturile acelu om ilustru erau regulate ca acele linii curate ale profilului antic pe care timpul le usucă puțin fără a le schimba. Ochii săi albaștri aveau privirea blândă, însă pătrunzătoare a unei vederi trecute, care privește printr'o ceață ușoară. Gura-i era fină ca un cuvânt de spirit, veselă ca a unui părinte ce surâde copilașilor săi. Părul înșuvițat de studiu și vârstă, avea mlădierea și finețea pufului de lebedă. Mâinele-i erau subțiri și albe ca mâinele de marmoră ale statuei lui Seneca murind, luându-și adio dela Paulina. Fața sa slăbită de lungile lucrări ale spiritului n'avea nici o încrețitură, pentru că nici odată nu avusese carne. Câteva vine albastre și fără sânge șerpuiiau numai pe plecatele-i tâmples. Fruntea, acest organ pe care gândurile-l sculptează și-l poleesc ca pe ultima frumusețe a omului, resfrângea lumina focarului. Obrajii aveau acea delicatețe a pielii, acea transparentă de față a unui chip ce-a îmbătrânit la umbra zidurilor și pe care nici vântu

nici soarele nu l'au inegrit vreodată. Pelița de femeie, care la sfârșitul vieții, face fizionomia bătrânilor, tocmai ca a femeilor îi da ceva aerian, ceva fugitor și nepipăit, ca o umbră, pe care o adiere prea tare riscă s'o facă să sboare. Sănătoasele sale vorbe, precugetate, încadrate natural în fraze scurte, luminoase, aveau preciziunea unei guri care a ales prea mult, dictând sau scriind formele sau gândurile. Intrarupea acele fraze cu tăceri lungi, ca pentru a le da timp să pătrundă urechia și de a fi gustate de spiritul celor ce-l ascultau. Le amesteca cu glume totdeauna grațioase, niciodată cinice, ca aripile ușoare pe cari le ridică din timp în timp și înadins conversația pentru a împedica să cadă sub greutatea prelungite ale ideilor.

LXXIV.

După câteva zile adorai pe acel bătrân înțelept și plăcut. Dacă ar trebui să îmbătrânesc, aș dori să îmbătrânesc ca dânsul. Un singur lucru mă întrista privindu-l: înainta cu un pas sigur la moarte fără a crede în nemurire. Științele naturale, pe care el le studiasse mult, îi obișnuiseră spiritul a se încrede numai și numai în judecata simțurilor; aceea ce nu era pipăibil nu exista pentru el, ceea ce nu era calculabil n'avea punct de siguranță în ochii săi; materia și cifrele compuneau pentru el universul; numerile erau Dumnezeu; fenomenele erau destăinuirea sa; natura era biblia și evangelia sa; virtutea-i era instinctul: fără a vedea că numerile, fenomenele, natura și virtutea nu sunt decât hieroglifice scrise pe cortina

templului, și al căror sens general este: Divinitatea.

Sublime spirite, dar îndărătnice, cari urcă minunea din treaptă în treaptă pe scara științei, fără a voi vreodată a pași pe cea din urmă care duce la Dumnezeu!...

LXXV.

În puține zile, acel al doilea tată se lipi de mine în așa fel, că voi să-mi dea câteodată, dimineața, în biblioteca sa, lecțiuni de științele înalte, cari făcuseră renumele său și cari acum făceau odihna-i. Veniam din timp în timp dimineața. Iulia se urca adesea la aceleaș ore. O privește rară și isbitoare și se înfățișa, bătrânul stând în mijlocul acelor cărți, monumentul cunoștințelor umane și al filozofiei, căruia el îi răsfoise toată viața paginile, deschizând misterele naturei și ale gândului unui tânăr ce sta în picioare la spatele lui, în timp ce o femeie frumoasă și tânără ca Béatrice a poetului florentin, acea filozofie idealistă, acea înțelepciune iubitoare, servia de primul discipol aceluși bătrân și de condișcipol aceluși tânăr frate. Ea aducea cărțile, răsfoia paginile, arăta cu frumosu-i deget trandafiriu capitolele; umbla printre sferele, globurile, instrumentele, grămezile de volume, în acea prăfărie a științei umane; semâna cu sufletul naturei ce ieșea din acea materie pentru a o aprinde a o face să arză și să iubiască.

În puține zile, eu învățasem și înțelesesem mai mult decât în ani întregi de studii deșarte și singuratice. Desele slăbiciuni ale vârstei profesoru-

lui întrerupeau de multe ori acele convorbiri și lecțiuni de dimineață.

LXXVI.

Dar eu continuam să viu, în toate serile, să petrec o parte din nopțile mele în convorbire cu aceea ce era, ea singură, noaptea și ziua, timpul și eternitatea pentru mine. Cum am mai spus-o rămâneam acolo în momentul când vizitatorii părăsiau salonul. Câteodată rămâneam ore întregi pe pod sau pe cheiu, mergând și apropiindu-mă mereu, așteptând în zadar ca oblonul interior să se deschidă de tot sau pe jumătate pentru a-mi arăta chemarea mută asupra căreia ne invoisem. Câte talazuri leneșe ale Senei, luând cu dânsole sub cercul pădurilor luminile fâlfâinde ale lunei, sau răsfrângerile ferestrelor orașului, n'am urmat astfel în fuga lor! Câte ore și jumătăți de ore bătute de ciocanul bisericelor învecinate sau depărtate n'am înnumărat astfel blestemându-le de înțetinea lor sau invinovățându-le graba! Cunoșteam timbrul acelor glasuri de aramă din toate turnurile Parisului. Erau și zile fericite și triste. Câte odată mă suiam fără să aștept o clipă măcar. Nu găseam lângă dansa decât pe bărbatul ei, care petrecea timpul în povestiri glumețe, și în conversații dulci, înainte de a se culca. Câte odată aflam numai câte unu sau doi amici ai casei. Ei intrau o clipă aducând noutatea sau emoția zilei. Dădeau amicitiei primele începuturi ale serei, ca să isprăvească apoi în saloanele politice. Erau cei mai obișnuiți oameni parlamentari, oratori eminenti ai camerilor, Suard, Bonale, Mainer,

Rayneval, Lally Tollendal, bătrân cu suflet de tânăr; Lainé, cea mai curată imitare a virtuții și elocinței antice pe care am venerat-o vreodată în timpii moderni; roman cu limbă, cu inima, cu exteriorul, și căruia nu-i lipsea din Roman decât toga ca să poată fi un Cicero sau un Cato al timpului său. Mă alipii cu respectul și cu admirația cea mai dragă de acea întrupare a marelui cetățean. D-l Lainé, el însuș mă deosebi prin câteva priviri și câteva cuvinte de predilecție. Fu de atunci profesorul meu. Dacă aș avea într-o zi o patrie să servească și o tribună pe care să mă urc, amintirea patriotismului său, a elocinței sale, mi-ar sta înaintea ca un model, nu pentru a-l egala, ci pentru a-l imita pe departe.

Acei oameni se succedau în jurul mesei de lucru. Iulia era pe jumătate culcată pe canapeaua sa. Eu stam respectos și tăcut în colțul camerei, departe de ea, ascultând, cugetând, admirând sau desaproband în mine însumi, însă deschizând rar buzele, afară când eram întrebat și nemurmurând decât cuvinte sficioase și scurte, cu vocea pe jumătate, acelor conversațiuni. Totdeauna am avut cu convingeri prea tari, o nemărginită anevoință de ale expune oamenilor. Imi păreau nesfârșit de superiori în vârstă și autoritate. Respectul pentru timp, pentru geniu, și pentru renume face parte din natura mea. O rază de glorie mă'ntu-necă. Un fir de păr alb îmi impune. Un nume ilustru mă înclină cu voia-mi. Am pierdut adesea mult din adevărata mea valoare prin această sficiune, totuș nici odată n'am regretat-o. Sentimentul acesta al superiorității altora, este bun în tinerețe și în toate vârstele. El ridică idealul la

care aspiri. Increderea în sine însuș este o obrășnicie către natură și către timp. Dacă acest sentiment al superiorității altora este o iluzie, este cel puțin o iluzie ce mărește umanitatea. Ea valorează mai mult decât iluzia ce o micșorează. Vai! Prea de curând o reduc la dreptele-i și tristele-i proporțiuni.

Acei oameni îmi dădeau la început puțină atențiune. Câte odată îi vedeam plecându-se către Iulia întrebând-o încet, cum era acel tânăr. Fizionomia mea gânditoare și modestia neschimbată a atitudinii mele, păreau a-i mira și a-le place. Pe nesimțite se apropiau de mine, își îndreptau cu o binevoitoare intențiune a gestului câteva din vorbele lor spre mine. Era tocmai ca o încurajare indirectă de a mă amesteca în conversație. În puține cuvinte le exprimam recunoștința. Inșă reintram iute în umbră și în tăcere, temându-mă să nu prelungesc convorbirea, reînoid-o. Nu-i consideram decât cadrele unui tablou. Singurul interes adevărat pentru mine, era chipul, vorba și sufletul aceleea pe care prezența lor mi-o ascundea

LXXVII.

Ce veselie intimă și ce bătăi de inimă când ei ieșeau, când auziam sub boltă, uruitul trăsorei ce ducea în sfârșit pe cel din urmă dintre ei! Rămâneam singuri. Era noaptea târziu. Liniștea singuratecelor noastre ore măria fiecare pas a minutarului care se apropia de cifra miezului nopții pe cadranul pendulei. Nu se mai auzia decât trăsurile întârziate răsunând din timp în timp pe pavajul cheiului, sau răsufările bătrânului portar

care dormia pe o bancă a vestibulului, la picio-
rul scării.

Ne priviam unul pe altul fără a vorbi, mirați
parcă de fericirea noastră. Mă reapropiam de masa
lângă care Iulia lucra, la lumina lămpii, la vreun
lucru femeesc. Lucrul îi scăpa din degetele-i dis-
trate. Privirile ni se înveseleau, buzele ni se des-
lipiau. Inimile ni se revărsau. Cuvintele, grăbite
ca valorile oprite de o deschizătură prea strimță,
se îndoiau a curge.

Se strecurau picătură cu picătură din torentul
cugetărilor noastre. Nu puteam alege destul de
curând, în amestecul lucrurilor ce aveam a ne
spune, pe acelea pe care ne grăbiam mai mult
a reveni. Câte odată se făcea o mare tăcere chiar
din încurcătura și din excesul vorbelor cari se gră-
mădeau în inimile noastre fără a putea să iasă.
Apoi începeau să curgă încet, ca cele dintâi pi-
cături ce hotăresc norul a se rupe sau a ploua.
Și aceste prime cuvinte chemau altele cari le răs-
pundeau. Sunetul vocii atrăgea pe al celui-
lalt, ca un copil care se grăbește să atragă că-
zând pe altul. Cuvintele ni se confundau un mo-
ment fără ordine, fără răspuns, fără urmare, nici
unul din noi ne voind să lase celuilalt fericirea
de a-l întrece în expresiunea unui sentiment co-
mun. Fiecare credea c'a încercat mai întâi ceeace
ridica din gândurile sale, dela convorbirea din
ajun și până la scrisoarea din dimineața aceea.
Acea sgomotoasă revărsare pe care o sfârșam
prin a roși sau a râde, se potolea însfârșit. Se
făcea loc unei liniștite deschideri de buze, cari
răspândiau împreună sau alternativ deplinătatea
expresiunilor lor. Era o continuă trecere mur-

murândă a sufletului unuia în al celuilalt, o schimbare fără rezervă a naturilor noastre ; o transmutare completă dintr'însa în mine și din mine intr'însa prin comunicarea reciprocă a tot ce trăia, simția, gândia sau ardea în noi. Niciodată, fără indoială, două ființe atât de nevinovate, în privirile și chiar în gândurile lor nu-și deteră mai pe față inima una alteia, și nu-și descoperiră imaterialicește adâncul cel mai misterios al sentimentelor lor. Acea goliciune nevinovată a sufletelor noastre rămânea castă de și desvăluită. Ea era lumina care arată totul, și care nu pângărește nimic. N'aveam a ne desvălui, decât amorul fără atingere, care ne purifica înflăcărându-ne.

Acest amor, prin puritatea-i chiar, se reînvia fără încetare, cu aceleași lumini în suflet, cu aceleași raze pe ochi, cu aceleași izbăviri virginale, ale întâiei mărturisiri. Toate zilele erau ca cea dintâi. Toate momentele erau asemănătoare acestui nexprimabil moment, când se simte că într'însul naște și că se repetă în inima și în privirea unui alt el-însuș ; totdeauna floare, totdeauna balsam, totdeauna beție, pentru că fructul nu se va culege niciodată.

LXXVIII.

Acest amor lua, pentru a se tălmăci, toate formele infinite prin care Dumnezeu a permis sufletului să se comunice sufletului, prin transparenta barieră a simțurilor : dela privirea care conține prisosul nostru într'o rază atât de nematerială, până la pleoapelē închise cari par a întipări în noi imagina primită, pentru a o împiedica să sboare ; dela lenevire până la delir ; dela sus-

pin până la strigăt ; dela tăcere lungă până la acele cuvinte nesfârșite cari curg de pe buze fără pauză și fără încetare, cari taie răsufierea, cari ostenesc limba, pe cari le pronunți fără să le auzi tu însuși, și cari n'au în fond altă semnificare decât aceea a unei sfortări neputincioase pentru a spune și a repeta ceea ce niciodată nu poate fi spus în destul !....

Vorbiserăm adesea astfel ore întregi, cu vocea pe jumătate, cu cotul pe masa mică, față în față, cu privirile împreunate, fără a observa că convorbirea ținuse mai mult decât durata unei respirațiuni : cât se poate de mirați că minutele alergaseră tot așa de repede ca și vorbele noastre și că ceasul suna neinduplecata oră a despărțirii, ne ridicam.

Dese ori ne făceam întrebări și răspunsuri asupra celor mai fugitive nuanțe ale naturilor noastre, ale gândurilor noastre ; dialoguri cu vocea aproape stinsă ; răsufliările noastre articulate mai mult decât niște cuvinte înțelese ; mărturisiri îmbujorătoare ale celor mai ascunse și mai surde gemete interioare ; mirări și exclamări de fericire descoperindu-ne impresiunile asemănătoare și răsfrânte una într'alta, ca lumina în reflectiune, ca o lovitură pentru lovitură, ca figura în imagine. Strigam și ne sculam în acelaș avânt : « Noi nu suntem doi ! noi suntem unul singur sub două naturi cari ne înșală. Cine va zice « tu » celuilalt ? Cine « eu » ? Nu există « eu », nu există « tu », există nu mai « noi » !.... Și recădeam nimiciți de admirație pentru acea conformitate minunată, plângând de plăcere de a ne simți doi nefiind decât unul, înmulțindu-se ființa unuia prin a celuilalt.

LXXIX.

Câte odată, și mai adesea, erau întoarceri cu exactitate asupra tuturor locurilor, a tuturor împrejurărilor, asupra tuturor orelor cari aduseră sau însemnaseră amorul nostru : asemănătoare unei tinere care a lăsat să i se deșire mergând mărgăritarele colierului său și care se întoarce pas cu pas, cu ochii plecați pe drum, ca să le regăsească și să le adune bob cu bob. Nu voiam să pierdem memoria vreunuia din acele locuri, din acele ore, de frica de a nu pierde odată cu ele memoria și veselia avară a uneia din fericirile noastre, Munții Savoii, valea Chambéry : cascadele ; torenții ; lacul ; pașiștele de mușchiu, negre de umbră, sau moarte de lucirile risipite sub marile brațe întinse ale castanilor ; razele printre crengi ; cerul zărit printre ciuruiturile bolței frunzișului deasupra capetelor noastre ; masa azurului și pânzele albe la picioarele noastre ; primele noastre întrevederi fără voe, de departe, pe cărarea muntelui ; părerile ce aveam atunci unul despre altul ; întâlnirile plutind la întâmplare în luntrile noastre, pe lac, nainte de a ne cunoaște ; părul său negru luat de vânt ; atitudinea mea indiferentă ; privirele mele deslipite de ale mulțimei ; îndoita enigmă ce ne-o puneam astfel neconținut unul în fața celuilalt și al cărei cuvânt, pentru amândoi, trebuia să fie un amor etern ; apoi ziua fatală a furtunei și a leșinului ; noaptea rugăciunelor în moarte și în lacrimi ; deșteptarea în cer ; întoarcerea împreună sub alea de plopi, la lumina lunei, mâna mea într'a ei lacrămile calde, simțite și adunate ; primelè cu-

vinte prin cari se dăduseră pe față sufletele noastre, fericirea, despărțirea totul în sfârșit!

Nu ne puteam sătura de aceste amănunte. Era ca și cum ne-am fi povestit o istorie ce nu era noastră. Însă cine mai era pe viitor în univers fără de noi? O, nesecată curiozitate a amorului, tu nu ești o copilărească jucărie pentru o oră, tu ești amorul însuș, care nu lasă să privească ceeace admiră, care nu vrea să lase să-i sboare o impresiune, un fir de păr, din cap sau din sprinceană, o înfiorare, o roșată, o paloare, un suspin dela ceeace iubește, ca să aibă un drept de a iubi mai mult și de a arunca cu fiecare din aceste amintiri o hrană mai mult în acel focar de entuziasm unde ar dori el însuș să se simtă mistuit.

LXXX.

Câteodată Iulia plângea pe neașteptate de o întristare străină; plângea să mă vadă condamnat, prin aceea moarte ascunsă însă totdeauna înfățișată între noi, să nu aibă înaintea ochilor în ea decât numai o fantomă de fericire care s'ar șterge în momentul când aș voi s'o strâng pe inima mea. Gemea, se învinovățea de a-mi fi inspirat o pasiune ce niciodată nu m'ar fi făcut fericit. — «Oh! aș voi să mor, să mor mai iute, să mor tânără și încă iubită, îmi spunea ea. Da să mor! pentru că nu pot fi odată decât obiectul și iluziunea amară a amorului și a fericirii pentru tine! delirul tău, pedeapsa ta, totul pentru tine! Ah! aceasta-i cea mai divină dintre fericiri și cea mai crudă dintre condamnările confundate în destin! Sdrobească-mă amorul! și tu să-mi

supraviețuiești pentru a iubi, după mine, după natura și după inima ta! Voi fi mai puțin nenorocită murind decât cum sunt simțind că trăiesc în chinurile tale, și că te închin continuei morți a tinereții și a fericirii tale.

— «Oh! Blestem fericirea supremă! îi răspundeam punând mâna sub ochii săi, pentru ca lacrămile-i să-mi cadă pe degete. Ce urâtă idee făcutu-ți-ai oare de acela pe care Dumnezeu l-a găsit demn de a-l întâlni, de a-l înțelege și de a-l iubi? Nu sunt mai multe oceane de desmierdări și de fericire în această lacrimă care cade caldă din inima ta pe mâna mea și pe care o beau ca pe picătura sângelui pedepsei divine a sufletului nostru dintre o mie de plăceri împlinite și de voluptăți culpabile unde se înecă legămintele vulgare pe care le regreți pentru mine? Ți-am părut vreodată că doresc alt lucru decât această suferință a amândorora? Nu face ea din noi două victime cu voință și curate? Nu este oare aceasta eterna jertfă a amorului care, dela Héloïsa până la noi nu se mai oferise poate niciodată în spectacol îngerilor? Am ridicat vreodată cuvânt împotriva soartei, în delirul însăși al orelor mele singuratice, de a mă fi înălțat prin tine și pentru tine deasupra condițiunei omenești? Mi s'a dat să iubesc în tine nu o femeie pe care o poți strânge și păta în brațe mortale, însă o întrupare nepipăibilă și sacră a frumuseței nemateriale. Nu mistue oare focul ceresc, căruia-i ard cu plăcere, în mine tot carbonul dorințelor vulgare? Nu mă preface cu totul în flacără? Și această flacără nu este tot așa de curată ca razele sufletului tău cari au

aprins'o și cari o întrețin etern prin ochii tăi? Ah! Iulia, e o idee mai demnă de tine însu-ți și numai plânge chinurile pe care crezi că mi-le impui! Nu sufer. Viața mea e o continuă răvărsare de fericire, o pace, un somn în care tu ești visul! Tu m'ai transformat într'o altă natură. Eu să sufer? Ah! aș voi câte odată să sufer cu adevărat, pentru a avea să dau ceva răsplată cerului, pentru ceeace mi-a dat în tine, chiar de ar fi sentimentul unei lipse și amărăciunea unei lacrimi! Căci a suferi pentru tine poate fi singurul lucru care poate adăoga o picătură mai mult lovitorei de fericire de care sânt lovit. A suferi astfel este oare a suferi, sau a se bucura? Nu: a trăi astfel, este a muri, i-adevărat, însă a muri cu câțiva ani mai de vreme din această mizerabilă viață, pentru viața cerului!»

LXXXI.

Ea o credea. Eu o credeam spunându-mi-o mie însumi. Impreunam mâinile 'nainte ei. Ne despărțiam, în sfârșit, după acele convorbiri, ea privind, eu ducând cu mine, pentru a ne nutri despărțiți până a doua zi, impresiunea ultimei priviri și ecoul ultimului accent care trebuia să ne facă a trăi și a aștepta o zi întreagă.

O vedeam deschizând fereastra, când eu trecusem pragul porții, sprijinindu-se cu coatele între flori de drugul de fier al balconului, urmându-mă departe, departe, cât ceața Senei lăsa să mi se desemneze umbra pe pod. Mă întorceam mereu la opt sau zece pași, pentru a-i trimite sufletul cu o privire, și suspinul meu, care

n'o putea părăsi. Imi părea că ființa ni se împărția în două; gândul, pentru a sbura și a locui aproape de ea; și corpul singur, ca un *ce* mecanic, recâștiga cu pași înceți, umbra stradelor deșarte, poarta hotelului unde mă întocean să mă culc.

LXXXII.

Astfel se scurseră, fără multă variațiune decât acea a studiilor mele și impresiunile noastre, desfătătoarele luni de iarnă. Erau pe sfârșite. Primele splendori ale primăverii începură să lucească pe vârfurile acoperișurilor, pe labirintul umed și întunecos al străzilor Parisului. Amicul meu V*** chemat de mama sa, plecă. Mă lăsă singur în camera mică unde el mă primise să locuiesc. V*** trebuia să se întoarcă în toamnă. Plătia chiria pentru anul întreg. În lipsa-i, imi lăsă încă fraternă-i ospitalitate. Il văzui cu o tresărire de inimă. Nu mai aveam cui vorbi de Iulia. Sentimentele-mi îmi apăsau inima sub o greutate cu atât mai mare cu cât nu aveam o altă inimă în care să le depun. Dar era o greutate de fericire; nu o puteam încredința nimănui, și încă mai puțin aceleia pe care o iubeam.

Mama îmi scrisese că desastre neașteptate în avere și strâmtorări casnice loviseră pe tata cu o așa asprime de soartă încât casa părintească, altădată atât de îndestulată, atât de deschisă și ospitalieră, devenise prea săracă, silindu-l pe bietul părinte a-mi scădea pensiunea pe jumătate, pentru a ajunge, cu multă osteneală, la întreținerea și educația celorlalți șase copii. Trebuia deci, îmi spunea ea, să mă grăbesc a găsi

mijloace onorabile de existență, prin propriile mele eforturi, la Paris, sau să mă întorc la casa familiei și să trăiesc la țară, cu pâinea ce o mănâncă și ceilalți în mediocritate și resemnare. Duiosia mamei mă mângâia mai dinainte de acea dureroasă trebuință. Ea îmi făcea tabloul fericirii ce ar avea de a mă vedea. Imi înfățișa perspectiva grațios colorată a câmpurilor și a simplelor plăceri câmpenești. De altă parte, câțiva din amicii de joc și de plăcere ai primilor ani de risipă căzuți în nenorocire, întâlnindu-mă la Paris, îmi amintiră de micile obligațiuni ce contractasem cu ei și mă rugară de a le veni în ajutor.

Ei mă despuiară astfel puțin câte puțin de cea mai bună parte a tezaurului de economie pe care-l strânsesem pentru a mă susține mai mult timp la Paris. Atingeam fundul punguliței. Cugetai în sfârșit să încerc soarta prin renume.

Intr'o dimineață, după o violentă luptă între sfiiciunea și amorul meu, amorul birui. Ascunsei sub haină micul manuscris legat în carton verde; el conținea poeziile, ultima mea speranță. Mă îndreptai, îndoindu-mă și șovăind adesea în intențiunea mea, către casa unui celebru editor, al cărui nume e asociat cu gloria literilor și a librăriei franceze: D-l D***. Acest nume mă atrase întâiu, pentru că afară de celebritatea sa de editor D-l D*** mai era și scriitor destul de considerat atunci. Publicase propriile-i poezii cu tot luxul și cu tot răsunetul unui poet care posedă vocea propriului său renume. Sosit în strada Iacob, la poarta D-lul D***, poarta tapetată de glorie, îmi trebui o reînoire de eforturi asupra mea însumi, pentru a trece pragul, o alta pentru a urca

scara, o alta în sfârșit mai puternică încă pentru a suna la ușa cabinetului său. Dar în urma mea vedeam chipul adorat al Iuliei, care mă încuraja și mâna sa care mă împingea: îndrăsnii la tot.

D-l D*** om de o vârstă matură, o figură precisă și comercială, cu cuvântul scurt, ca acela al unui om care știe prețul minutelor, mă primi cu bunăvoință. Imi ceru ceeace aveam să-i spun. Ingânai destul de mult. Mă încurcai, întorsături de fraze amestecate, unde se ascunde o gândire care vrea și nu vrea să ajungă la scop. Credeam să mai prinz curaj trecând timpul. La sfârșit, îmi deschisei haina. Trăsei din ea micul volum. Cu umilință, cu mâna tremurătoare îl întinsei D-lui D***. Ii spusei că scrisesem aceste versuri, că nu doream cel puțin atențiunea și bunăvoința oamenilor puternici ai literaturii; că neaverea mea nu-mi permitea să fac cheltuelile tipăririi, că veneam la dânsul a'i înfățișa opera-mi și a'i cere publicarea, dacă, după ce o va citi, o găsea demnă de oare care indulgență sau de vreo favoare a spiritelor cultivate.

D-l D*** surâse cu o ironie amestecată cu bunățate, clătină capul, luă manuscrisul cu degetele-i obișnuite a umbla cu dispreț prin hârtii, puse versurile mele pe masă și mă amână peste opt zile pentru a-mi da un răspuns vizitei mele. Ieșii.

Acele opt zile îmi părură opt secole. Viitorul meu, averea mea, renumele, mângâierea sau disperarea biete mele mame, amorul meu, în sfârșit viața și moartea era în mâinele D-lui D***. Când îmi închipuiam că citea acele versuri cu aceiaș beție ce mi le dictase pe munți sau pe

torenteze țării mele; că în ele va găsi roza sufletului meu, lacrimile ochilor mei, sângele vinelor mele tinere; că el aduna pe literații amicii săi să asculte acele versuri; că eu însu-mi auziam din fundul încăperii mele sgomotul aplauzelor lor.

Când roșam în mine de a fi dus privirilor unui necunoscut o operă așa de nedemnă de lumină, de a fi desvăluit slăbiciunea-mi și goliciunea-mi pentru o zadarnică speranță de succes care s'ar schimba în umilire pe fruntea mea în loc de a a se preface în bucurie și în lauri în mâinele mele, în acest timp speranța tot așa de stăruitoare ca și neaverea mea era învingătoare în visurile mele, și mă conducea din oră în oră, până la ora însemnată de D-nul D***.

LXXXIII.

Curajul îmi lipsea urcând, în a opta zi seara. Rămăsei mult în picioare pe coridorul ușei, fără a îndrăsni să sun. Cineva ieși. Ușa rămase deschisă. Trebuia să intru. Fața D-lui D*** era neexpresivă și îndoioasă ca a oracolului. Imi spuse să șez, și căutând volumul meu vârat sub mai multe grămezi de hârtie: «Am citit versurile d-tale d-le. nu sunt fără talent, însă sunt fără studiu. Nu se aseamănă cu nimic din ceea ce este primit și căutat la poezii noștri. Nici nu se știe de unde ai luat limba, ideile, imaginile acestei poezii. Nu se clasează în niciun stil hotărît. E păcat, au oarecare armonie. Renunță la aceste noutăți care face să nu se mai cunoască geniul francez. Citiți maștrii noștrii: Delille, Parny, Michaud, Reynouar, Luce de Lancival, Fontane,

iată poeți scumpi publicului. Aseamnă-te cu unul dacă vrei să te recunoască și să te citesacă toți ! V'ași da un sfat rău spunându-vă să publicați acest volum și v'aș face un rău serviciu publicându-l pe cheltuețele mele». Vorbindu-mi astfel se ridică și-mi dădu manuscrisul. Nu căutai de loc să tăgăduesc soarta ; o vorba pentru mine prin gura aceluia oracol. Pusei volumul sub haină, mulțumii d-lui D***. Ii cerui iertare de timpul ce l-am făcut să-l piardă, și coborâi cu picioarele împleticite și cu ochii umezi, treptele scării.

Ah ! Dacă D-l D***, om bun, simțitor, protector al literelor, ar fi putut citi în fundul inimei mele și înțelege că nu era nici norocul nici gloria pe care venia s'o cerșască, cu opera sa în mână, un tânăr necunoscut, dar amorul și viața era ceeace-i ceream, sunt convins că el ar fi tipărit volumul. Cerul cel puțin i-ar fi dat dreptul !

LXXXIV.

Mă întorsei desnădăjduit în camera mea. Copilul și câinele se mirară, pentru prima oară, de în necimeea fizionomiei și de prea lungă mea tăcere. Aprinsei focul în sobă. Aruncaii în el foaie cu foaie tot volumul, fără a scoate vreo pagină. «Pentru că nu ești bun a-mi cumpăra o zi de viață și de amor, strigai cu glasul surd văzându-l că arde, ce-mi pasă că nemuirea numelui se mistue odată cu tine ! Nemuirea mea, nu este gloria ! este amorul meu.

În aceeași seară, ieșii când noaptea învăluia cuprinsul. Vândui diamantul bieteii mame. Îl păstrasem până atunci în speranța de ai rescum-

păra prețul prin versurile mele, și de ai înapoia inelul neatins. Îl sărutai în ascuns și lăcrămând îl dădui giuvaergiului. Însăși cumpărătorul păru mișcat. Înțelese bine că nu furasem diamantul, după durerea ce nu mi-o puteam stăpâni dându-i-l. Numărând cei treizeci de ludovici ce mi-i oferi pe dânsul, degetele mele lăsară să cadă aurul, ca și cum ar fi fost prețul unei profanări. Oh! câte diamante de un preț de douăzeci de ori mai mare n'aș fi dat adesea de atunci, pentru a răscumpăra acelaș diamant, diamant unic pentru mine, o bucățică din inima mamei mele! una din cele din urmă lăcrămi a ochilor săi! lumina amorului său!... Prin ce deget va trece el?..

LXXXV.

Dar primăvara venise. Tuileriile acoperiau dimineța, trândavii cu umbra verde a frunzelor și cu zăpada îmbălsămată a castanilor. Din înălțimea podurilor zăriam, dincolo de orizontul de piatră dela Chaillot și dela Passy, lungile linii ondulate și inverzite ale colinelor Fleury, Meudon și Saint-Cloud. Acele coline păreau că ies ca insule singuratice și strălucite din acel ocean de cretă. Imi trimetea în inimă remușcări și reproșuri străpunzătoare. Erau imaginile, amintirile și setea de natură pe care o uitasem șase luni. Seara luna se legăna cu ondulațiuni de lumină pe undele calde ale râului. Astrul visător desvăluia, la extremitatea albiei Senei, alei luminoase și perspective fantastice, unde ochiul se pierde în peisajele aburilor și ale umbrei. Sufletul urma fără voință ochii. Fațadele prăvăliilor, balcoanele și

ferestrele cheiului erau acoperite cu vase cu flori. Își răspândeau parfumul, până deasupra capului trecătorilor. La colțurile străzilor și la capetele podurilor, florăresele stând în spatele unei perdele de plante înflorite ridicau în sus ramuri de liliac, ca pentru a îmbălsăma orașul. În casa Iuliei, căminului transformat într'o grotă de mușchiu, consolele, mesele, toate erau încadrate cu ghiwece de violete, mărgăritare, roze, ghiocei. Sărmanele flori deslipite de câmp! asemenea rândunelelor intrate fără să știe într'un apartament, și care-și frâng aripile de pereți anunțând frumoasele zile de April bieților locuitori din podurile caselor. Parfumul acelor flori ne deschidea inima. Gândurile noastre ne duceau prin impresiunea mirosurilor și a imaginilor la acea natură, în sânul căreia noi fusesem atât de siguri și atât de fericiți! Noi uitasem acea natură, când zilele fusesse întunecate, cerul aspru, orizontul închis. Închiși în camera strâmtă unde eram unul pentru altul tot universul nostru, nu ne mai gândiam dacă mai exista un alt cer, un alt soare, o altă natură în afară de noi. Zilele acele frumoase zărite printre acoperișurile unui oraș imens, venim să ni le reclame. Ne turburară, ne întristară, ne atraseră prin instincte neînvinate, de a le contempla, de a le gusta, de a le bea mai de aproape în pădurile și în singurătățile împrejurimilor Parisului. Ni se părea, înțelegând acele dorinți irrezistibile și făcând acele proiecte de plimbări depărtate împreună în pădurile dela Fontainebleau, Vincennes, Saint-Germain, Versailles, vom întâlni pădurile, apele noastre, văile Apilor. Am vedea aici cel puțin acelaș soare, aceiaș umbră; am

intâlni în frunziș gemetele sonore ale acelorăș vânturi.

Primăvara, care da limpezimea cerului și seva plantelor, dădea asemenea o tinerețe mai palpitanță, și mai plină în inima Iuliei. Culorile obrazilor săi erau mai vii, razele ochilor mai albastre, mai pătrunzătoare. Cuvântu-i avea mai multă mișcare în accent; lenevirea avea mai multe suspine, pasul mai multe avânturi și copilărie în înfățișare. Un fior de viață o neastâmpăra. Acel dulce fior grămădea cuvintele pe buzele sale, dădea neliniște picioarelor pe parchet. Seara, Iulia lăsa perdelele deschise, mergea în fiecare moment să stea la fereastră pentru a aspira răcoarea apei, razele lunii, curentul aerului vegetal care, urmând valea Meudon-ului, sosia plin de miros până în apartamentele cheiului.

«— Oh! să dăm, îi spusei, câteva zile de sărbătoare sufletelor noastre, în mijlocul tuturor zilelor noastre de fericire! Noi, cele mai sensibile și mai recunoscătoare dintre toate ființele pentru care D-zeu reînsuflește pământul și cerurile sale, să nu fim singurii pentru care le reînsuflește în zadar. Să ne afundăm împreună în acest aer, în aceste lumini, în aceste ierburi, în aceste ramuri, în acest ocean de vegetațiune și însuflețire care inundă în clipa aceasta pământul. Să mergem să vedem dacă nimic n'a mai îmbătrânit cu o zi în operele creațiunei sale, dacă nimic n'a scăzut cu o undă sau cu o notă în acest entusiasm ce cânta, gemea, iubia și striga în noi pe munți sau pe valurile Savoiei!

«— Oh da! să mergem, zise ea, nu vom mai simți, nu ne vom iubi mai bine, nu ne vom bine-

cuvânta altfel; dar voi mai avea încă un colț de pământ și de cer martor al fericirii a două sărmane ființe. Acest templu al amorului nostru care nu era decât pe acei munți atât de iubiți va fi pretutindeni unde eu voi merge și voi respira cu tine!»

Bătrânul ne încuraja plimbările în frumoasele păduri din jurul Parisului. Avea speranța, întreținută de medici, că aerul vegetal, contactul cu soarele care solidifică totul și un exercițiu moderat în mijlocul câmpului, ar întări delicatețea bolnăvicioasă a nevoilor Iuliei, și ar da elasticitate inimei sale. În toate zilele cu soare, cinci săptămâni din cele dintâi ale primăverii, veniam s'o iau dela poartă, la amiază. Trăsura în care noi ne urcam era închisă, pentru a înlătura privirile și observațiile nedrepte pe care trecătorii cari o cunoșteau sau necunoscuții le-ar fi putut face văzând o tânără femeie așa de încântătoare numai cu un om de vârsta mea. Nu-i prea seamănăm ca să-i trec drept frate. Coboram din trăsura la intrarea marilor păduri, la poalele colinelor, la porțile parcurilor din jurul Parisului. La Fleury, la Meudon, la Sèvres, la Satory, la Vincennes căutam cele mai lungi și mai singuratiche alei așternute cu iarbă înflorită pe care potcoava cailor n'au călcat-o niciodată, afară de zilele vânătoarei regale. Aici nu întâlneam decât câțiva copii sau câteva biete femei cari scobiau pământul cu cuțitele ca să scoată cicoarea. Din când în când câte o căprioară speriată făcea sgomot în frunze și trecea aleea afundându-se după ce noi o observasem, în desiş. Mergeam în liniște, când unul în urma celuilalt, când mâna sa

petrecută pe sub brațul meu. Vorbiam de viitor, de fericirea de a poseda un singur *arpent* *) din acele mii de arpenti nelocuiți, cu o căsuță de pază sub unul din acei stejari bătrâni. Cugetam cu voce tare. Culegeam viorele și albăstrele. Din ele făceam hieroglife ce le schimbam între noi. Păstrate în foi netede de iarbă-mare, adăogam pe lângă acele scrisori de flori cutare scenă, cutare amintire, cutare privire, cutare suspin, cutare rugăciune. Ne făgăduiam să le citim, după ce ne vom despărți. Ele trebuiau să ne amintească totdeauna ceea ce nu voiam a pierde nici odată în desfătătoarele noastre convorbiri.

Ne așezam la umbră, pe marginea aleei. Deschideam o carte, încercam a citi, dar nu puteam niciodată ajunge la capătul paginei. Ne plăcea mai mult a ceti în noi înșine paginile nesfârșite ale proprielor noastre impresiuni. Mergeam să caut lapte și pâine neagră în vreo fermă învecinată. Mâncam pe iarbă aruncând fărimiturile tăeturei, furnicelor, miez de pâine păsărelelor. La apusul soarelui ne întorceam în sgomotosul ocean al Parisului; larma și mulțimea ne strângea inimele. Aduceam pe Iulia, îmbătătată de ziua aceea, la poartă. Eu mă întorceam, sfârșit de fericire în camera mea goală, băteam în pereți, ca dărâ-mându-se să-mi redea lumina, natura, amorul de care mă lipsia. Mâncam fără gust. Citeam fără a înțelege. Aprindeam lampa; așteptam numărând orele, ca seara să fie destul de târzie, pentru a îndrăsni să mă întorc la poarta ei, și să cer nopții convorbirile de dimineață.

*) *Arpent*, măsură franceză de lungime.

LXXXVI.

A doua zi, reîncepeam aceleași plimbări. Ah! câte trunchiuri de arbori sunt însemnate pentru mine, în acele păduri, pe rădăcini sau pe coajă, de un semn al cuțitului meu ce mă făcea totdeauna să le recunosc. Sunt acei a căror umbră ea o gustase, acei la tulpina căroră ea respira un val de viață, o rază de soare sau o adiere din mirosul pădurii! Trecătorul vede, acei arbori, fără a se îndoii că ei sunt pentru vreunul din columnele unui templu al cărui adorator este pe pământ, și a cărui divinitate este în cer! Merg încă să vizitez odată sau de două ori în fiecare primăvară, aniversările acelor plimbări. Când seacă și culcă la pământ, îmi pare că mă lovește pe mine însumi și că ia cu dânsa o bucată din inima mea!

LXXXVII.

Este, pe vârful cel mai nalt și adesea singuratec al parcului Saint-Cloud, în locul unde coama colinei se rotunjește pentru a se desface în două pante contrarii, una către valea Sèvres, cealaltă către scobitura castelului, o răspântie formată din trei alei lungi. Acolo, acele alei se întâlnesc și formează întâlnindu-se o largă pajiște goală. Ochiul descoperă de acolo de departe pe rarul preumblător, care ar veni să turbure, dimineata, liniștea. Acel cap de colină predomină câmpia Issy, cursul Senei, și drumul către Versailles. Inchisă prin cele trei limbi de păduri cari înaintează în triumf între alei, înecat sub lungile umbre de arbori ce-l înconjoară el seamănă,

unui basin rotunjit al unui lac a cărui iarbă și frunzișuri ar fi valurile. Dacă privești spre valea Sèvres, ai drept perspectivă o largă și lungă pajiște în pantă. Ea coboară repede către cursul apei ca o cascadă de fân verde ondulând pe căpiță în vânt. Acea pajiște se pierde în fundul văii în grămezi negre de tufișuri populate cu căprioare. Deasupra acestor tufișuri se vede, de cealaltă parte a Senei, marile acoperișuri de ardezie albăstrie și vârful majestoaselor parcuri ale Meudon-ului cari spintecă cerul de vară. Pe promontoriu de unde te poți bucura de ridicarea unui cap, de tăcerea și adăpostul unei văi și de singurătatea unui deșert, veniam adesea să ședem. Pieptul respira mai bine acolo. Urechia asculta cu mai multă reculegere. Sufletul își lua mai sus sborul său deasupra orizonturilor vieții.

Ne suiam acolo, într'una din cele dintâi diminețe ale lunii Mai. Era ora când imensa pădure n'avea oaspeți decât pe cerbi. Ei vin să se joace în aleele deșerte. Câțiva rari pândari le traversează ca un punct negru la marginea orizontului. Ne așezarăm la al șaptelea arbor care formează un semi-cerc concav al răspântiei, în fața pajiștei dela Sèvres. Secoli numeri în lemnăria vie a aceluia stejar și în nodurile ramurilor sale. Rădăcinile-i umflându-se de sevă pentru a-l hrăni și pentru a ține trunchiul au făcut să se clatine pământul sub picioarele sale, înconjurându-l de un povârniș de mușchi; acel mușchiu formează o bancă naturală căruia stejarul însuși îi face reze-mătoare, și ale cărui frunze joase sunt învelișul.

Dimineața era așa de transparentă ca și apa mării la răsăritul soarelui sub un cap verde al

insulelor arhipelagului. Razele încă arzânde de vară cădeau dintr'un cer limpede pe colina împădurită. Acele raze ieșiau din tufiș în răsuflări căldicele, ca și valurile scăldate de soare cari vin să inunde în umbră la picioarele scaldătoarelor. Nu se auzia alt sgomot, decât căderea a câtorva foi uscate de iarna trecută. Cădeau la circulațiunea sevei la piciorul arborelui, pentru a face loc foilor noi abia înmugurite. Stoluri de păsări își frecau aripele de ramuri, în jurul cui-burilor și un vag și general murmur de insecte îmbătate de lumină, cari ieșeau și intrau ca un praf, la mica ondulație a fânului inflorit.

LXXXVIII.

Era atâta asemănare între tinerețea noastră și aceea a anului și a zilei, o așa deplină armonie între acea lumină, acea căldură, acea splendoare, acele liniști, acele sgomote ușoare, acea beție gânditoare a naturii și a propriilor noastre senzațiuni; ne simțiam așa de plăcut confundați și transfigurați în acel aer, în acel firmament, în acea viață, în acea pace, în acea nestrămutare vizibilă a operei Dumnezezești în jurul nostru; ne aveam așa de bine unul pe cellalt în acea singurătate, că gândurile noastre și, senzațiile prisositoare, însă satisfăcute, erau de-ajuns. Ele nu aveau oboseala interioară de a căuta cuvinte pentru a se exprima. Ereau ca vasul plin, unde chiar deplinătatea face ca licoarea să nu se miște. Nimic mai mult nu poate încăpea în inimile noastre. Inșă inimile noastre erau destul de mari ca să

cuprindă toate. Nimic nu căuta să verse. Abia ne-ar fi auzit cineva respirând.

Nu știu cât timp rămaserăm astfel muți, nemîșcați unul lângă altul, așezați pe rădăcina stejarului, cu mâinele la ochi, cu capul în mâni, cu picioarele în raze pe iarbă, cu umbra pe frunțile noastre. Însă când îmi ridicai capul, umbra fugise înaintea noastră pe verdeață, cât ținea toată lărgimea cutelor rochii Iuliei.

O privii. Ea ridică fața din aceiaș impulsione de care îl ridicasem și eu. Mă privi și fără a putea zice un cuvânt, începu să plângă. «Pentruce plângi?» îi zisei cu o mișcare îngrijată, însă cu vocea pe jumătate, de teamă să nu turbur și să risipesc multele-i cugetări. — «De fericire!» îmi răspunse ea. Buzele-i surâse, în timp ce lacrimi mari curgeau și străluceau ca o roză de primăvară pe obrajii săi. «Oh! da, de fericire, reluă ea; ziua, ora, cerul, locul, pacea, tăcerea și singurătatea cu tine; completa asemănare a sufletelor noastre, cari nu mai au nevoie ași vorbi pentru a se auzi și care printr'o singură suflare respiră pentru amândouă, e prea mult! e prea mult pentru o natură muritoare, pe care prisosul bucuriei o poate înăbuși, ca și prisosul durerii.

Se opri un moment, obrajii i se colorară. Mă cutremurai ca moartea să n'o smulgă din veselia sa. Vocea-i mă asigură îndată: «Rafael! Rafael!», strigă cu o solemnitate în accentul care mă miră și ca și cum era să-mi anunțe o mare noutate îndelungată și cu suferință așteptată; Rafael! este un D-zeu! — Și cine ți l'a arătat mai bine astăzi decât în celelalte zile? îi zisei. — Amorul!... îmi răspunse, ridicând spre cer glo-

surile frumoșilor săi ochi, scăldate în lacrimi; și
și, amorul ale cărui torente le simt curgând în
inima-mi cu murmure, cu țâșniri și cu o îndes-
tulare ce nu mai încercasem cu aceiași putere și
cu aceiaș pace! Nu, nu mă îndoesc, continuă ea
cu un accent în care siguranța se amesteca în
pucurie, isvorul de unde poate curge în suflet o
astfel de fericire, nu poate fi pe pământ, acest
isvor nu se poate pierde după ce a țâșnit! Este
în Dumnezeu; este un amor etern din care al
nostru nu este decât o picătură. Vom merge îm-
preună s'o afundăm în oceanul divin, unde noi
am lăsat-o! Acest ocean e D-zeu! Am văzut-o,
am simțit-o, am înțeles-o în momentul acesta prin
fericirea mea! Rafael! Nu te mai iubesc, nu
mă mai iubești, pe Dumnezeu îl adorăm de acum
înainte, și unul și altul! tu prin mine, eu prin
tine, amândoi prin lacrimile acestea de fericire
pe cari le vărsăm, și care ne ascunde tot odată
memuritorul focar al inimilor noastre! Să piară,
să piară ea cu înflăcărare în privire și în accent,
să piară zadarnicele nume pe cari noi le-am dat
până aici atragerilor noastre unul către altul! Nu
este nici unul, decât cel pe care-l exprim: Este
acela ce se revarsă în sufletu-mi din ochii tăi!
D-zeu! D-zeu! D-zeu! Strigă din nou, ca și cum
ar fi voit să învețe o limbă necunoscută. D-zeul,
ești tu! D-zeu sunt eu pentru tine! D-zeu suntem
noi! și pe viitor sentimentul care ne apasă pe
unul pentru cellalt, nu va mai fi amorul, ci o
sfântă și plăcută adorațiune! Rafael, mă înțelegi?
'Tu nu vei mai fi Rafael, ești idolul meu!'

Ne ridicarăm într'un avânt entusiast. Imbrăți-
șarăm coaja arborelui. Il bine cuvântarăm pentru

inspirația ce coborâse în ramurile lui. Și îi dădurăm un nume: arborele adorațiunei! Ne coborârăm, cu pasul încet pe colina Saint-Cloud pentru a ne întoarce în sgomotul Parisului. Dar ea se întoarse cu credința și sentimentul Dumnezeirei găsit în sfârșit în inima sa, și eu cu bucuria de a ști în inima-i acel isvor luminos de mângâiere, de speranță și de pace.

LXXXIX.

În puțin timp, cheltuelile ce eram silit să le fac, și a căror strimtoare o ascundeam Iuliei, pentru a o însoți astfel aproape în toate zilele la câmp, îmi sleise atât de mult produsul vânzării celui din urmă diamant al mamei, că nu-mi mai rămânea decât zece ludovici. Căzui în momente de deznădejde, în numărând, seara, micul număr al zilelor fericite pe cari mi le reprezinta acea mică sumă. Aș fi roșit să mărturisesc momentele lipsei mele aceleia pe care o iubeam. Puțin bogată ea însăși, ar fi voit să-mi dea tot ceea ce posedea. Raporturile mele cu dânsa ar fi fost degradate în ochii mei. Iubiam mai mult amorul decât viața, însă mi-ar fi plăcut mai mult să mor decât să-mi înjosească amorul.

Viața ce petrecusem nemișcându-mă toată iarna, în întunecimea încăperii mele, îndărătnicia studiilor mele de ziua, ținta unei singure gândiri, lipsa somnului noaptea, și mai presus de toate desecarea morală, pe care continua revărsare a puterilor sufletului încearcă o inimă prea slabă ca să poată fi de ajuns unui extaz prelungit de zece luni, îmi slăbiseră organizmul. Nu eram,

sub chipul palid și slăbit, decât o flacăre. Iulia mă rugă să plec să respir aerul natal și să-mi păstrez viața în însăș paguba fericirii sale. Imi trimetea doctorul său ca să adauge autoritatea artei, pe lângă rugăciunile amorului. Acel medic, sau mai bine acel amic, doctorul Alain, era din acei oameni ai binecuvântării, a cărei fisionomie pare că aduce o răsfrângere a cerului, în mansarda săracilor pe care-i vizitează. Suferind el însuși de o boală de inimă, urmare a unei pasiuni misterioase și curate pentru una din cele mai frumoase femei ale Parisului, posesorul unei mici averi indestulătoare cumpătării vieții sale și binefacerilor sale, om de o gingașă pietate, activ, îngăduitor, care nu-și exercită funcțiunea decât pentru câțiva amici și pentru cei săraci. Medicina sa nu era decât amicitia sau caritatea în acțiune. Această profesiune e atât de frumoasă, când nu este lacomă, exercită atâta sensibilitate în inima omenească, că începând ca o profesiune, sfârșește adesea ca o virtute. Medicina devenise pentru doctorul Alain mai mult decât o virtute; devenise patima de a ușura nenorocirile sufletului și ale corpului. Ele se înțelegeau câte odată așa de bine! Alain aducea pe D-zeu acolo unde aducea și viața. Făcea să strălucească și nemurirea, până și în moarte!

L'am văzut chiar murind câțiva ani în urmă de acea moarte a bunilor și a dreptilor; o învățase la căpătâiul atâtor murinzi. Țintuit de șase luni de agonie fără mișcare pe patu-i, numără cu ochii orele care-l separau de eternitate. Un mic pendul era agățat la piciorul patului său. Ținea între mâinile-i împreunate pe piept, un crucifix,

semn de răbdare. Privirile-i nu mai părăseau pe acest amic, ca și cum ar fi stat de vorbă cu crucea. Când suferia peste puterile sale, cerea să-i apropie un moment crucifixul de gură, și plânsetele-i se confundau cu binecuvântările. Adormi în sfârșit în speranțele-i și în binele ce făcuse. Însărcinase pe săraci și bolnavi să ducă naintea lui tezaurul strâns în fapte, Dumnezeuului îndurărilor. Muri fără să lase moștenire, într'o mansardă pe un pat mizerabil. Săracii îi duseră corpul. Ii dădură la rândul lor îngropăciunea binefacerii în pământul comun. O sfânt suflet! pe care îl văd încă surâzând în amintire pe acea față de bunătate și de satisfacere interioară, atâta virtute, fost-a nu-mai o minciună pentru tine? Pierita-i oare ca și răsfângerea lămpii mele asupra portretului tău, când o mână-mi retrage lumina ce ajută a te privi? Nu, nu, D-zeu e credincios! El nu te va înșela, pe tine, care n'ai fi voit să înșeli un copil!

XC.

Medicul se alipi de mine cu cel mai gingaș interes. Ai fi spus că Iulia îi comunicase o parte din iubirea ei. El mi'nțelese prea bine răul, fără a lăsa să se vază că-l înțelegea. Cunoștea bine pasiunea morală, ca să nu recunoască simptomele în noi. Imi ordonă să plec sub pedeapsa morții. Puse chiar pe Iulia să hotărască. Ii comunică temerile sale. Imprumută gingașa autoritate a amorului, pentru a mă smulge din amor. Indulci despărțirea prin speranță. Imi ordonă să merg apoi câtva timp în Savoia, unde Iulia mă va însoți pentru sănătatea ei, la începutul toamnei.

Pietatea sa nu păru de loc că se îngrijește de simptomele unei pasiuni ascunse ce nu se putea împiedica de a fi văzută între această tânără și acest tânăr. Acel foc curat i se părea o greșală, însă o purificare. Fizionomia-i ne arată indulgența omului și bunătatea lui D-zeu. Desnodă astfel, ca să ne scape pe amândoi, o legătură care avea să ne cuprinză în aceiaș moarte. Consimții în sfârșit să plec cel dintâiu. Iulia jură că mă va urma de aproape. Vai! lacrimile, paloarea și tremurarea buzelor sale, jurară mai bine decât jurămintele ei. Hotărâram, că voi părăsi Parisul îndată ce puterile imi va îngădui să călătoresc. 18 Maiu, fu ziua fixată pentru plecare.

Odată despărțirea așa de aproape hotărâtă, numărăm minutele ca ore, orele ca zile. Am fi voit să îngrădim și să concentrăm anii într'o secundă, pentru a lupta și a smulge dinainte timpului fericirea, din care nu puteam gusta timp de atâtea luni. Zilele acelea fură de plăcere însă totdeauna de suferință și de agonie. Simțeam la fiecare întrevedere, la fiecare privire, la fiecare cuvânt, la fiecare strângere de mână, frigul de mâine, care se apropia. Astfel de fericiri nu mai sunt fericiri, sunt torturi ale inimei și pedepse ale amorului.

Consacrarăm întrevederii de despărțire, întreaga zi dinaintea zilei plecării: Voiam să ne facem acest adio, nu în umbra zidurilor care înăbușe sufletul, și sub ochiul supărătorilor ce apasă inima, ci sub cer, în aerul liber, în lumină, în singurătate, în tăcere. Natura se alipește la toate senzațiile omului. Ea le înțelege, pare că ia parte ca și un credincios nevăzut. Ea le duce în cer pentru ca să le reculeagă și să le divinizeze.

XCI.

În dimineața acelei zile, o trăsură pe care o închiriasem până seara ne luă. Geamurile erau închise, perdelele lăsate. Traversarăm străzile aproape deserte ale cartierelor din susul Parisului, ce se învecinează cu parcul înconjurat cu ziduri înalte dela Monceau. Grădina aceasta, atunci păstrat numai pentru plimbarea principilor cari o posedau nu se deschidea decât la prezentarea cărții de intrare care nu se împărțea decât cu mare anevoință câtorva străini sau călători curioși de acel capo-d'operă de vegetațiune. Obținusem una din acele cărți privilegiate printr'un amic al tinereții mamei, ce ținea de casa acelor principii. Alesesem acea singurătate, căci știam că proprietarii nu se aflau acasă, că intrările erau oprite, și că chiar grădinarii vor lipsi pentru a celebra o zi de sărbătoare și repaos.

Acel măreț desert, plantat cu dumbrave și livezi, udat de ape curgătoare sau de eleștee liniștite, poetizau cu columnele, cu monumentele, cu ruinele, imaginile timpului în care arta a imitat vechimea pietrelor, și ale căror sfărâmături sunt acoperite cu ederă, n'ar fi avut alți oaspeți în ziua aceea, decât razele, păsările, insectele și pe noi! Vai! niciodată verdeața și frunzele sale nu erau să fie udate de așa de multe lacrimi!

Cu cât cerul era mai căldicel, și mai strălucitor, cu atât umbrele și lumina se luptau mai cu plăcere pe iarbă, pe adierile vântului de vară, ca umbra aripilor unei pasări care urmărește pe alta; cu atât privighetorile scoteau note mai îmbătătoare și mai tremurătoare în aerul sonor; cu

atât apele resfrângeau mai bine în oglinda lor
polită, lăcrămioarele, mărgăritarul și albăstrelele
plecate care îmbrăcau coastele paturilor lor;
cu atât acea veselie ne era mai tristă și cu
atât acea seninătate luminoasă a unei dimineți de
primăvară contrasta cu norul întunecos care apăsa
nimile noastre. În zadar căutam să ne înșelăm
în moment pe noi înșine, mirându-ne de frumusețea
peisajului, de strălucirea florilor, de parumurile
aerului, de desimea umbrei, de tăcerea
ocurilor acele cari ar fi fost în destul să adă-
postescă fericirea unei lumi de amor. Aruncărăm,
în privire leneșe, din bunăvoință, însă acea privire
se plecă repede spre pământ. Vocile noastre, răs-
pândzând prin deșertele formule de bucurie și de
admirație, trădau goliciunea cuvintelor și lipsa
cândurilor: ele erau aiurea!

În zadar ne așezărăm rând pe rând lângă tul-
na liliacilor celor mai mirositori, sub brațele verzi
de celor mai frumoși cedri, pe trunchiurile crestate
de coloanelor celor mai ascunse sub ederă, pe
arginea apelor celor mai încete în pajiștele ba-
surilor lor, pentru a petrece lungile ore ale celei
în urmă convorbiri. Abia alegeam unul din acele
leuri și o nemărginită îngrijorare ne silea a-l părăsi
pentru a căuta un altul. Aci umbră, colo lumină,
mai departe sgomotul supărător al cascadei, sau
dărătnicia privighetorilor de a cânta deasupra
capetelor noastre, ne făcea să ni se pară toată
acea desfătare amară și tot acel spectacol nesu-
ferit. Insuș Edenul ar fi o pedeapsă mai mult,
dacă ar fi scena despărțirii a doi amanți.

În sfârșit osteniți de a rătăci fără a găsi un
adăpost chiar în contra noastră, după două ore, am

sfârșit prin a ne așeza aproape de un mic pod pe un râuleț, puțin depărtați unul de altul ca și cum sgomotul respirațiilor noastre ne-ar fi supărat sau ca și cum am fi voit prin înclinare s'ascundem unul altuia surdul murmur al plânsului lăuntric pe care-l simțeam aproape să isbucnească în piepturile noastre. Mult timp privirăm apa verzue și uleioasă. Intru încetișor sub arcul podișorului. Luam când o foaie albă de lăcrămioară căzută pe margine, când un cuib gol și căptușit cu fulgi de pasăre, pe care vântul îl svârlise din vreun arbore. Deodată văzurăm fluturând, cu aripile nemșcate și întinse, corpul unei biete rândunele de primăvară. Se înecase fără îndoială bând din aceea cupă, nainte ca aripile să-i fie destul de tari pentru a o susține. Ne amintea rândunica ce căzuse într'o zi moartă la picioarele noastre, din înălțimea turnului dărâmat al vechiului castel de pe marginea lacului, și care ne întristase ca și o prevestire. Pasărea moartă trecu lin pe dinaintea noastră, și lucia suprafața, fără a face o încrețitură, o rostogoli și o dădu puțin câte puțin în noaptea adâncă a arcului podului. Când corpul pasărei dispăru, văzurăm o altă rândunică trecând și retrecând de o sută de ori pe sub arc scoțând țipete întrerupte de disperare și atingându și aripile de lemnăria bolții. Ne privirăm fără voe. Nu știu ce-și spuseră privirile noastre întâlnindu-se, dar disperarea bieteii pasări găsi pleoapele atât de încărcate și inimile atât de gata de a se rupe, că întoarserăm amândoi în aceeași clipă fețele și ne pornirăm, cu ochii în pământ, pe plâns. O lacrimă atrăgea o alta, un gând pe altul, un presimțământ pe altul, un plâns pe celalt.

Ne încercarăm de câteva ori să vorbim, însă accentul aspru al glasului unuia tăia mai dinaintea glasul celuilalt; sfârșirăm prin a ne supune naturei și prin a picura în tăcere, în ceasul când umbrele încep a crește, toate lacrimile ce le aveam în isvoarele lăuntrice. D-zeu le număra, razele soarelui le usca. Nu mai rămăsese o picătură de suferință în sufletele noastre când ne scularăm unul înaintea celuilalt, aproape fără a ne vedea, prin norul ochilor noștri. Astfel ne luarăm ziua bună: o imagină funebră, un ocean de lacrimi, o tăcere eternă. Ne despărțirăm astfel, fără a ne privi mai mult, de frică să nu cădem sub lovitura acelei priviri. Grădina lăsată de amorul și de despărțirea noastră nuva mai revedea niciodată urma pașilor mei.

XCII.

A doua zi călătoriam prăpădit și tăcut, cu capul înfășurat în mantaua-mi, între cinci sau șase necunoscuți cari vorbeau veseli de calitatea vinului și de prețul prânzurilor dela hoteluri, într'una din acele trăsuri de rând în care se înghesuiesc călătorii pe colinele goale ale drumului de Miază-zi. Nu deschisei buzele în timpul acelei lungi și posomorâte călătorii.

Mama mă primi cu gingășie senină și resemnată. Nu-i aduceam decât un corp bolnav, speranțe mistuite, diamantu-i pierdut în zadar pentru norocul meu, o melancolie pe care ea o atribuia tinereții mele neocupate, imaginațiunei fără nutriment, însă a cărui adevărată cauză i-o ascun-

deam cu grijă, de teamă să nu adaog chinurilor sale un chin fără vindecare.

Petrecui vara singur, în fundul unei văi pustii, în munții aspri, unde tatăl meu avea o mică moșioară cultivată de o familie de muncitori. Mama mă trimesese acolo și mă încredințase grijilor acelor buni oameni pentru a lua aer și lapte. Singura mea ocupațiune fu de a număra zilele care mă despărteau de momentul când trebuia să merg să aștept pe Iulia în scumpa vale a Alpilor. Scrierile sale pe cari le primiam și cărora le răspundeam în toate zilele îmi întrețineau liniștea. Ele risipeau prin glumele și prin mângâierile cuvintelor, norul presimțămintelor negre pe care despărțirea le lăsase în sufletul meu. Din când în când, câteva fraze de descurajare și de tristețe, aruncate fără voe sau uitate printre acele speranțe de fericiri, ca o frunză moartă în mijlocul frunzelor verzi ale primăverii, îmi părea cam în contrazicere cu liniștea și floarea sănătății de care îmi vorbea. Inșă atribuia acele rari neînțelegeri câtorva umbre de amintire, sau câtorva nerăbdări de încetinirea zilelor, umbre ce vor fi trecut poate pe deasupra paginei pe când îmi scria.

Aerul binefăcător al munților, somnul de peste noapte, plimbările de ziua, munca corpului în grădină și în livezile moșiei tatălui meu, nainte de toate apropierea toamnei, și siguranța de a vedea îndată pe aceea care-mi purta viața în privirea sa, mă întrenase în curând. Nu-mi rămânea altă trăsătură a suferinței, decât o dulce și gânditoare melancolie, răspândită pe trăsăturile mele; părea o brumă pe o dimineată de vară; o tăcere care părea că conține mistere, un instinct de singu-

rătăte ce făcea pe țăranii supertițioși ai muntelui să creadă că vorbesc cu geniile pădurilor.

Toată ambițiunea era zdrobită în mine prin amorul meu. Primisem sărăcia și întunecimea pentru toată viața. Pioasa și senina resemnare a mamei mi-se înrădăcinase în inimă cu sfintele și dulcile-i cuvinte. Nu-mi mai făceam alt vis, decât pe acela de a lucra, zece sau unsprezece luni într'un an, cu mâna sau cu pana, de a strânge astfel economii pentru a petrece o lună sau două lângă Iulia, în toți anii; apoi dacă bătrânul i-ar lipsi să mă consacru ca sclav serviciului ei, ca Rousseau Doamnei Warens; de a ne adăposti în vreo colibă depărtată a acelor munți sau în vreo căsuță cunoscută din Savoia noastră; de a trăi acolo cu ea, cum ea ar trăi cu mine, fără a-mi părea rău de această lume deșartă și fără a cere chiar amorului altă recompensă decât fericirea de a iubi!...

XCIH,

Un singur lucru îmi amintea câte odată cu cruzime de acea regiune a gândurilor mele: era strimtorarea ciudată în care căzuse casa părintească, în urma cheltueleur făcute cu mine. Recoltele lipsise mai mulți ani în șir, întâmplările grele ale averii, prefăcuseră în sărăcie, umila lipsă a părinților mei. De câte ori mă duceam duminica să văz pe mama, îmi desvăluia supărările sale, și vărsa lacrimi înaintea mea; ea le ascundea tatălui și surorii mele. Eu insumi cădeam atunci într'o nemărginită desnădejde. Nu trăiam, la mica moșioară, decât datorită pâinei negre, laptelui și ouălor. Vindeam în ascuns și pe rând în

oraș toate vesmintele și cărțile pe care le adusesem din Paris, pentru a avea cu ce plăti portul scrisorilor Iuliei, pentru care aș fi vândut picăturile sângelui meu.

În acest timp luna Septemvrie își arată sfârșitul. Iulia îmi scria că îngrijorările asupra sănătății bărbatului ei care slăbia din zi în zi (o! pioasă amăgire a amorului care ascunde propriile suferinți și scapă propriile-mi chinuri!), o rețineau, mai mult decât ar fi crezut, la Paris. Însă mă îndemna să plec fără întârziere și s'o aștept în Savoia. Acolo mă va urma și ea negreșit, către sfârșitul lui Octomvrie. Acea scrisoare era plină de recomandățiuni dela cea mai gingașă soră pentru fratele ei cel scump. Mă ruga și-mi porunca prin autoritatea suverană a amorului, să iau aminte la un rău ce se ascundea câte odată sub aparențele cele mai înflorite ale tinereții și care o usucă și o curmă deodată în momentul în care se crede a fi triumfat. Acea scrisoare mai cuprindea o consultațiune și o rețetă a medicului său și al meu, compătimitorul dr. Alain. Acea rețetă îmi imprima, în termenii cei mai poruncitori, și sub amenințările cele mai spăimântătoare, o lungă ședere la băile din Aix. Arătasem acea consultațiune a Dr. Alain, mamei, pentru a-mi îndreptăți plecarea. O isbise o așa de mare turburare de inimă, încât nu mai înceta de a-și uni rugăciunile cu recomandările medicului pentru a mă sili să plec. Însă, vai! mă adresasem în zadar câtorva amici săraci ca și mine, și câtorva cruzi cămătari pentru a găsi o sumă mică de doisprezece ludovici trebuitoare călătoriei mele. Tata lipsia de șase luni. Mama nu voia cu nici

un preț, să-i mărească supărările și neliniștea cerându-i bani. Nu s'ar fi putut împrumuta decât dând pe față strimtorarea, de care era prea mult umilit. Mă pregăteam să plec cu doi sau trei ludovici în pungă, sperând a găsi restul în buzunarul amicului L*** la Chambéry. Dar, puține zile nainte de plecarea mea, mama, gândindu-se la aceasta într'o noapte, găsi în inima ei mijlocul pe care numai o inimă de mamă putea să-l găsească.

XCIV.

Era, într'un colț al micii grădini care înconjura de amândouă părțile casa părintească, un mic grup de arbori, alcătuit din vreo doi sau trei tei, un stejar verde, din șapte sau opt carpini strâmbi, urmele unei păduri plantate de mulți secoli și care se respectase fără îndoială ca geniul locului, când se destelinasă colina, se clădise casa, se înconjurase cu zid grădina. Acei frumoși arbori erau salonul descoperit al familiei, în zilele de vară. Mugurii lor în primăvară, colorile lor de toamnă, veștejitele frunze pline cu chiciură iarna, și pe care le purtau pe bătrânele ramuri ca pe un păr alb, ne arătau orele mai bine decât un cadran. Mama ne hrănise, ne legănase, ne învățase să mergem pe sub frunzișul lor. Tata ședea acolo, cu o carte în mână, la întoarcerea dela vânătoare cu pușca strălucitoare agățată de ramurile lor, cu câinii săi osteniți culcați aproape de bancă. Chiar eu îmi petrecusem acolo cele mai dulci ore ale adolescenței, cu Homer sau Telemac deschis pe iarbă înaintea mea. Imi plăcea să mă întind pe iarba căldică, cu coatele pe pământ înaintea

volumului, peste carne musculițele și șopârlele ascundeau câteodată ochi lor mei liniile. Privighetorile cântau acolo pentru casă, fără să le poți descoperi cuiburile, nici măcar ramura de unde izbucnea vocea lor. Acea dumbravă era gloria, amintirea, amorul taturora. Ideea de a o preface într'un săculeț de parale, ce nu va da nici inimei memorie, nici bucurie nici umbră vreunui, nu ar fi venit nici unuia, decât unei mame murind de întristare pentru viața unicului ei fiu: acea idee veni mamei mele, cu iuțea instinctului, și tăria hotărârii ce o caracteriză, temându-se fără îndoială să n'o cuprinză vreo remușcare sau ca gingașele-mi împotriviri să n'o oprească de va aștepta să mă consulte; chemă tăetorii când se deșteptă, văzu plângând înfigându-se securea în rădăcini și întorcându-se, ca să nu audă căderea și gemutul acelor vechi adăposturi ale tineretii sale, pe pământul sunător și gol al grădinei.

XCV.

Când mă întorsei dimineața la M***, căutai cu ochiul din vârful muntelui, grupa de arbori, care împodobia așa de frumos colina și care ascundea soarelui o parte din zidul cenușiu al casei, crezui că visez ne mai zărind în locul lor de cât o grămadă de trunchiuri culcate și crăci fără coajă și sângerânde risipite pe pământ și scaunele tăetorilor de scânduri, asemănătoare unui instrument de pedeapsă, unde ferăstrăul scrâșnia despicând arborii cu dinții. Alergai cu brațele ntinse către zidul din afară. Tremurând deschisei porțița grădinei... Vai! nu mai rămăsese în picioare decât

stejarul verde, un teiu și cel mai bătrân dintre carpini, sub care apropiaseră banca. «Ajunge, îmi zise mama, care veni la mine ascunzându-și lacrămile și aruncându-se în brațele mele; umbra unui arbore valorează cât a unei păduri. Și apoi ce umbră mi-ar valora mai mult decât a ta? Nu-mi reproșa nimic. Am scris tatălui tău că arborii se făcuseră prea stufoși și aduceau stricăciune fructelor. Să nu mai vorbim!...» Apoi trăgându-mă în casă și deschizând portofoliul, trase un sac de bani pe jumătate umplut: «Ține, îmi zise, și pleacă! Arborii îmi vor fi în deajuns de plată dacă te vei vindeca și vei fi fericit!».

Luai sacul roșind și suspinând. Conținea șase sute de franci. Hotărâi însă, să-l aduc întreg sărmanei mele mame.

Plecai pe jos, cu ghetă de piele în picioare, cu pușca pe umăr, înotcmai ca un vânător. Nu luasem din sac, decât o sută de franci, adăogați la ceeace mai aveam, și la produsul celor din urmă vesminte pe care le vândusem, ca să nu păgubesc cu nimic pe mama. Prețul arborilor m'ar fi omorât. Il lăsați în ascuns la moșioară ca să-l înapoez, la întoarcerea mea, aceleea care și-l smulsese cu atâta eroism din inimă pentru mine. Mâncai și mă culcai în cele mai umile hanuri ale satelor. Toți mă luau drept un student sărac care se întorcea dela universitatea din Strasburg. Mă întrebau numai de valoarea exactă a pâinei ce mâncasem, de lumânarea pe care o arsesem, de saltea pe care dormisem. Nu luasem decât o carte pe care citiam, seara, pe bancă, înaintea ușei. Era Werther în limba germană. Acele caractere

necunoscute întăreau pe hotelieri în ideea că eram un călător străin.

Traversai astfel lungile și pitoreștele strimtori ale Bugey-ului. Traversai Ronul la poalele stâncii Pierre-Chatel. Fluviul strâmtorat spală mereu baza acelei stânci cu unda-i tot așa de repede ca și roata unei mori, și tot așa de ascuțită, ca și cuțitul, parc'ar vrea să dărâme acea închisoare de stat ce-i întristează albia cu umbra lui. Suii încet muntele Chat pe cărările vânătorilor de capre negre. Ajuns în vârf, zării la picioarele mele văile dela Aix, Chambéry, Amecy, în depărtare, și lângă mine, jos lacul pătat în culori roșiatice de razele sclipitoare ale soarelui de seară. Mi se părea că o singură figură umplea pentru mine nemărginirea acestui orizont. Ea se ridica din stâncile în care ne întâlnisem; din grădina bătrânului medic, unde-i recunoșteam acoperișul ascuțit de ardezie pe deasupra fumurilor orașului, din smochinii turnulețului Bon-Port în fundul unui sân opus, din insula Chatilôn; din bărcile ce reintrau în porturi; din tot acel pământ, din tot cerul acela, din toate valurile acelea. Căzui în genuchi nainte aceluși orizont plin de umbră, deschisei brațele și le închisei, ca și cum i-aș fi îmbrățișat sufletul, îmbrățișând aerul care trecuse peste toate scenele fericirii noastre, peste toate urmele pașilor săi. M'asezai în sfârșit în spatele unei stânci acoperită cu merișori, ce opria chiar pe căprari de a mă zări trecând pe cărare.

Rămăsei acolo în contemplații și în amintiri până ce soarele atinse culmile de zăpadă dela Nivolex. Nu voiam nici să intru în oraș, nici să traversez lacul de cu ziua. Rusticitatea costumu-

lui meu, sărăcia pungei, cumpătarea vieții la care mă condamna trebuința de a locui câteva luni aproape de ea, ar fi părut prea străine locuitorilor și oaspeților casei bătrânului medic. Toate acestea contrastau mult cu eleganța vesmintelor a obiceiurilor și a vieții ce arătasem acolo anul trecut. Aș fi făcut să roșască pe aceea căreia i-aș fi vorbit, arătându-mă în stradă ca un tânăr care n'avea nici cu ce plăti o locuință într'un hotel cuviincios în acel loc de lux. Hotărârea mea era luată, de a mă furișa, noaptea, în foburgul de colibe ce domina malul unui râuleț printre livezile din josul orașului.

Acolo cunoșteam o tânără servitoare numită Fanchette. Se măritase anul precedent cu un barcagiu. Rezervase unul sau două paturi în podul colibeii sale ca să le închirieze și să nutrească unul sau doi sărmani bolnavi neavuți în schimbul unei sume neînsemnate. Zisesem să-mi oprească unul din acele paturi și un loc la sărăcăcioasa masă a bunei servitoare, recomandându-i secretul. Amicul meu L***, dela Chambéry, căruia-i scrisesem arătându-i ziua sosirii mele pe marginea lacului, venise însuș, cu câteva zile înainte să prevestească pe Fanchette și să-mi oprească locuința. Il mai rugasem, să primească pe adresa sa, la Chambéry, scrisorile ce mi-ar fi fost scrise dela Paris. El trebuia să mi le trimită prin conductorul de cărucioare ce merg neîncetat dela unul din acele orașe la altul. Trebuia să stau închis cât voi sta la Aix în mica cameră a colibeii din foburg sau în livezile vecine, cât va ține ziua. Să nu ies decât când se lasă noaptea. Să nu urc până la casa bătrânului medic afară din oraș. Să

intru pe poarta grădinei ce da în câmpie. Să petrec orele singuratice ale serei în convorbiri desfătătoare. Să fiu fericit a suferi acea strâmtoare și umilire de o mie de ori răsplătite prin orele amorului. Să împac astfel, mă gândiam în mine, mărimea respectului ce datoram sacrificiului făcut de sărmana mea mamă și cultul imaginații pe care-l adoram.

XCVI.

Printr'o pioasă superstiție a amorului imi măsurasem pașii cu lungimea drumului pe jos, astfel în cât să ajung de cealaltă parte a muntelui Chat la abația Haute-Combe, în ziua de aniversare a aceleia în care minunea întâei noastre întâlniri și a desvăluirii ambelor noastre inimi se făcuse în sărăcăciosul han al pescarilor, pe malul lacului. Imi părea că zilele aveau soarte ca și celealte lucruri omenesti, și că regăsind acelaș soare, aceiaș lună de zile, aceiaș dată, tot în acelaș loc, voi regăsi o parte din ceea ce regretam. Ar fi cel puțin o prevestire a apropiatei și lungei noastre reuniri.

XCVII.

Dela marginea colinelor ascuțite care coboară din vârful muntelui Chat către lac, zăriam, la stânga mea, vechile ruine și lungile umbre ale abației ce se răsfrângeau în vasta întindere a apelor. În puține minute ajunsei acolo. Soarele se afunda în dreptul Alpilor. Lungul crepuscul de toamnă învăluia munții, țărmașul și valurile. Nu mă oprii la ruine. Traversai repede livada unde ne

așezasem la picioarele clăiei cu fân lângă stupi. Stupii și clăia cu fân erau încă acolo; însă nu se vedea nici lumină de foc prin geamurile micului han, nici fum pe deasupra acoperișului, nici plasa atârnată să se usuce pe parii grădinii.

Bătui; nu mi se răspunse. Sguduii clanța de lemn, ușa se deschise dela sine. Intrai în mica sală cu pereții afumați. Vatra era măturată de nu se mai cunoștea cenușa. Masa și mobilierul le luaseră. Lespezile de piatră ale pardoselii erau acoperite cu fire de pae și pene căzute din cinci sau șase cuiburi goale de rândunele agățate ca o corniză de grinzile înegrite ale tavanului. Urcai scara de lemn fixată în perete printr'un cârlig de fier: servia de scară camerei de sus unde Iulia se deșteptase din leșin, cu mâna pe fruntea mea; intrai înăuntru cum intrii într'un sanctuar sau într'un mormânt; îmi plimbai privirile. Paturile de lemn, dulapurile, scăunelele dispăruseră. O pasăre de noapte își scutura cu anevoință aripile, la sgomotul pașilor mei, isbi peretele cu penele și fugi, scoțând un strigăt, prin geamul deschis în lavede. Abia puteam să recunosc locul unde am îngenuchiat în acea înfricoșată și desfătătoare noapte, la picioarele patului sau sicriului tinerei moarte. Sărutai scândurile. Stătui mult pe marginea ferestrei, cercând a recompune în memorie locul, mobilele, patul, lampa, orele care rămăseseră la locul lor în mine pe când totul se strămutase într'un an de lipsire. Nu era nimeni în împrejurimea deșartă a colibei care mi-ar fi dat o deslușire asupra cauzelor părăsirii acelei case. Înțelesei, după sarcinile de lemne ce rămăseseră în curte, după găinele și porumbeii ce ve-

neau dela sine să se culce în cameră sau pe acoperiș și după clăile de fân și de pae întregi din livede, că familia se dusesese să secere mai târziu în cuprinsurile nalte ale stânelor de pe munte și că încă nu se întorsese.

Singurătatea în care intrasem, mi se păru tristă, mai puțin tristă cu toate acestea decât prezența și pașii indiferenților în acel loc sfânt pentru mine. Ar fi trebuit să-mi prefac înaintea oamenilor ochii, vocea, gesturile și impresiunile de care eram cuprins. Hotărâi să petrec noaptea acolo. Dusei sus o sarcină de pae proaspete; le întinsei pe pardoseală, chiar în locul, unde Iulia își dormise somnul de moarte. Imi reze mai pușca de zid. Imi scosei din săculeț o bucată de pâine și puțină brânză de capră pe care o cumpărasem dela Seyssel, ca să mănânc pe drum. Mă dusei să prânzesc pe marginea fântânei care curge și se oprește când și când, ca o respiraare întrepruptă a muntelui, pe un platou verde, deasupra minelor abației.

XCVIII.

Se vede, după marginea acelu platou și de pe terasele surpate ale vechi mănăstiri, la acele ore ale serii cel mai frumos orizont de care a fost dat să se bucure vreodată ochiul unui singuratic, unui contemplator sau al unui amant: umbra verde și umedă a muntelui, cu sgomotul isvorului său și cu freamătul frunzelor în spate-i; ruinele, părțile de zid înghirlandate cu ederă, arcadele pline de noapte și mister; lacul și valurile sale moarte rostogolind încet câte un ciucure din spuma lor, ca și îndoiturile pânzei așternu-

tului său, ca să-și aline somnul pe nisipul fin, la picioarele stâncilor. Pe malul opus, munții albaștri înveșmântați cu umbre strevăzătoare, la dreapta, la margine, cât se vede cu ochii aleia luminoasă pe care soarele o trage și o roșește cu purpură pe apă și pe cer, retrăgând spre sine strălucirea sa. Mă cufundai în acele umbre și lumini, în acei nori și în acele valuri, încorporai acea natură, și credeam că mi înconjoram astfel imaginea aceleia ce era pentru mine toată acea natură. Imi ziceam: «Am văzut-o acolo! Iată depărtarea la care mă aflam de luntrea ei când zării luptându-se contra furtunei. Iată livedea unde avurăm împreună acea lungă întrevedere, la soare, când se întoarse la viață pentru a-mi da două vieți! Iată, în depărtare vârfurile plopilor din alea cea mare care se desfășură ca un șarpe verde ieșind din ape! Iată stânilor, pajiștile, pădurile de castani, drumurile râpoase pe cele mai nalte planuri ale muntelui unde culegeam flori, fragi, castane cu care-i umpleam șorțul! Aici mi-a spus cutare lucru. Colo i-am mărturisit cutare secret al sufletului; aiurea ră-măsesem în tăcere toată seara; cu ochii la soarele apunând, cu inima înecată de entusiasm, fără voce. Pe acel val voia să moară. Pe acel țârm îmi jura să trăiască. Sub acel grup de nuci fără frunze atunci, mi-a zis adio și mi-a promis că voi revedea-o înainte de a îngălbeni noile frunze. Ele vor îngălbeni. Inșă amorul e tot așa de credincios ca și natura. Peste câteva zile voi revedea-o... O văd chiar, căci nu sunt oare aici ca s'o aștept și apoi a aștepta-o astfel nu este chiar a o revedea?»

XCIX.

Și apoi îmi închipuiam un moment, când mă voi plimba îndărătul livezilor umbrite de nucii ce se coboară din munte pe la spatele grădinei bătrânului medic, zăream în sfârșit camera care o așteaptă deschisă pentru întâia oară, și o femeie, cu capul inundat de un păr lung și negru, rezemată pe coate între perdele, și visând la fratele pe care-l căuta cu ochii în acea natură, unde și ea nu vedea decât pe el... și inima-mi la acea imagină, bătea cu o astfel de svăpăere în pieptu-mi, încât eram silit să depărtez un moment imaginea pentru a respira.

Cu toate acestea noapte să lăsase aproape în întregime după munte pe lac. Nu se vedeau apele decât printr'o ceață de o lumină îngânată ce plumbuia întinderea-i întunecoasă. În această tăcere adâncă și univarsală ce urmează după întineric, sgomotul regulat a două lopeți care părea că se apropie de țârm îmi izbea auzul. Văzui în lată o mică pată mișcătoare pe apă, mărimdu-se ochiului, alunecând și aruncând o ușoară dâră de spumă de ficare parte, în sânul vecin casei pescarului. Gândindu-mă că era poate însuși pescarul ce se întorcea după coasta Savoiei la locuința-i părăsită, coborâi repede de pe ruine pe țârm ca să fiu mai înainte de a ajunge luntrea. Așteptai pe nisip ca pescarul să debarce.

C.

Indată ce mă zări: D-le, îmi strigă, d-ta ești tânărul Francez pe care-l așteaptă la Fanchette, și căruia sunt însărcinat să-i dau această hârtie?»

Vorbindu-mi astfel, el se aruncă în apă până la glesne, și, înaintând către mine cu o scrisoare mare în mână, mi-o dete. Simții după greutate că acea scrisoare conținea mai multe. Dechisei repede prima învelitoare, și abia citii la lumina lunei, un bilet al amicului L*** datat de dimineață dela Chmbery. L*** îmi spunea că odaia mi-era oprită și pregătită la sărmana servitoare din suburbie; că nimeni nu sosise din Paris la seumpul nostru amic bătrânul medic; că știind chiar dela mine venirea mea de curând la Haute-Combe, și că voi petrece acolo noaptea și o parte din zi, profita de plecarea unui luntraș sigur ce va trece pe lângă abație, pentru a-mi trimite pachetul de scrisori sosite de două zile cu adresa mea și de care trebuia să fiu însetat: că el însuș va veni să mă caute a doua zi seara la Haute-Combe; că vom traversa lacul și vom intra în oraș sub umbra nopții.

CI.

Cetind acel bilet, țineam pachetul cu mâna tremurândă. Mi se părea greu ca soarta mea. Mă grăbii să plătesc și să dau drumul luntrașului nerăbdător de a pleca ca să iasă din lac și să intre în Ron înainte de a se întuneca. Nu-i cerui decât un capăt de lumânare pentru a citi scrisorile; îmi dete. Auzii sgomotul lopețelor sale tăind din nou apa adâncă. Reintrai sărind de bucurie în camera naltă, unde întinsesem paele pentru somn. Aveam să revăd caracterele sacre ale aceluî inger, în însăș locul unde se manifestase ochilor mei, în splendoarea și amorul

său. Nu mă indoiam că una din acele scrisori avea să-mi anunțe că ea plecase din Paris și că se apropia.

Mă așezai pe grămăjoara de pae; aprinsei lumânarea dând foc unui capse a puștii; deschisei plicul. Nu observai decât în acel moment că sigiliul celei d'întâi scrisori era negru și că adresa era scrisă de dr. Alain. Acel doliu în locul veselii ce așteptam mă înfioră. Celelalte scrisori închise într'un plic separat mi-alunecară din mână pe genuchi. Nu îndrăsnii să citesc nici un cuvânt mai mult, temându-mă să nu aflu... Vai! ceeace nici mâna, nici ochii, nici sângele, nici lacrimile, nici pământul, nici cerul nu mai putea să șteargă după dânsa... moartea!... cetii în toate acestea, printr'o tremurare a sufletului care făcea să joace silabele pe hârtie, aceste singure cuvinte:

«Fii om! resemnează-te voinței aceluia, ale cărui intențiuni nu sunt intențiunile noastre; nu
«mai aștepta nimic!... N'o mai căuta pe pământ;
«s'a suit la cer chemându-te... Joi, la răsăritul
«soarelui... Mi-a spus tot înainte de a muri..
«M'a însărcinat să-ți trimit ultimele sale gânduri
«pe care le-a scris până în momentul când mâna
«i-a înghețat sub numele tău... Iubește-o în acel
«Christ care ne-a iubit pânăla moarte și trăește
«pentru mama ta!...

«ALAIN».

CII.

Căzui neînsuflețit pe pae. Imi revenii în simțire numai la răcoarea de ghiață a vântului de miezul nopții ce-mi biciuia fruntea. Lumânarea

ardea încă. Scrisoarea medicului era strânsă cu turbare între degetele mele. Pachetul neatins îmi căzuse din sân pe scânduri. Il deschisei cu buzele, ca și cum mă temeam să nu-l profanez rupând cu degetele sigiliul unei vieți din cer. Dintr'însul căzu pe genuchii mai multe scrisori lungi scrise de mâna Iuliei. Erau aranjate în ordine după dată.

Cea dintâi coprindea : «Rafael ! o Rafael, «fratele meu ! iartă surorii tale că te-a înșelat «atâta !... N'am sperat niciodată să te văd în Savoia !... Știam că zilele mi-erău înnumărate și că «nu aveam să trăesc până la fericirea aceea. Când «ți-am spus : La revedere, Rafael, la poarta grădinii Monceau, nu m'ai înțeles, dar D-zeu mă «înțelegea, da ! numai el. Voiam să-ți spun, la «revedere ! să ne binecuvântăm ! să ne iubim etern «în cer !... Copile ! Am recomandat lui Alain să te «înșele și el și să mă ajute să te fac să pleci «din Paris. Voiam, trebuia să te scutesc de această «durere așa de aproape, ce ar fi luat cu dânsa «o bucățică din inima ta, din toate puterile tale !... «Și apoi, iată... iartă-mă încă odată, îți spun totul, nu voiam să mă vezi murind... Voiam un «vâl între tine și mine, câtva timp naintea morții «mele !... Ah ! moartea e atât de rece !... O simt, «o văd, ea-mi face spaimă de mine însumi !... «Rafael ! voiam să las în ochii tăi o imagină a «frumuseții pe cari ai putea-o contempla și admira totdeauna ! Dar acum nu mai pleca !... nu «mai merge să mă aștepti în Savoia ! Încă câteva «zile... două sau trei poate și tu nu mă vei mai «aștepta în nici o parte ! Voi fi acolo, Rafael ! «voi fi pretutindeni și totdeauna unde vei fi !...»

Această scrisoare era cu totul înmuiată în picături mari de lacrimi. Ele lustruiseră și îngrosaseră hârtia.

Cealaltă scrisoare, datată cu o zi în urmă, cuprindea :

La miezul nopții...

«Rafael, rugăciunile tale au făcut să se coboare o milă a cerului pentru mine! M'am gândit ieri la arborele adorațiunii, la Saint-Cloud, la tulpina căruia am văzut pe D-zeu prin sufletul tău. Însă este altul mai Dumnezeesc, arborele Crucii!... L'am îmbrățișat... nu mă voi mai despărți de dânsul! Oh! cât de bine este sub acel sânge, sub acele lacrimi cari te spală și te îmbălsămează!... Eri am chemat un sfânt preot despre care-mi vorbise Alain. Este un bătrân care știe totul, iartă totul!... Lui i-am descoperit sufletu-mi, el a răspândit într'însul lumina și viața lui D-zeu!... Oh! cât de bun e acest D-zeu! cât de iertător; cât de plin de blândețe! cât de puțin îl cunoaștem noi! El îmi dă voie să te iubesc! să fii fratele meu, să fii sora ta aici pe pământ, dacă voi trăi; acolo sus, îngerul tău, dacă voi muri!... O. Rafael! «să-l iubim, fiindcă el voește să ne iubim, după cum ne iubim!...» Era jos o cruce mică și parcă întipărirea unui sărut în jurul ei.

CIII.

O altă scrisoare, scrisă în întregime cu caractere schimbate, și cu litere cari se încrucișau și se amestecau pe pagină ca în întuneric, spunea :

«Rafael! Vreau să-ți mai spun un cuvânt. «Măine poate nu voi mai putea! Când voi fi «moartă, să nu mori și tu. Voi avea grijă de «tine acolo sus. Voi fi bună și puternică, ca acest «D-zeu atât de bun la care mă duc să-l aflu. Să «iubești încă și după mine... D-zeu îți va trimite «o altă soră, mai mult încă, o sfântă tovarășă «a vieții tale... Îi voi cere eu însumi... Nu te «teme că-mi întristezi sufletul Rafael!.. eu ge- «loasă în cer de fericirea ta?

«Mă simt mai bine după ce ți-am spus aceasta. «Alain îți va înmâna aceste gânduri și o șuviță «din părul meu. Voi adormi !...»

O alta în sfârșit, aproape de necitit, nu cuprindea decât aceste rânduri cu totul fără șir : «Rafael! Rafael! unde ești? Am simțit des- «tulă putere, ca să mă dau jos din pat... Am «spus femeii care mă veghează că vreau să mă «repauzez singură. M'am târât la lumina lămpii, «din mobilă în mobilă, până la masa unde scriu... «dar nu mai văz... ochii-mi înoată în noapte... Văd «fâlfăind pete negre pe hârtie... Rafael! nu mai «pot să scriu... Oh! cel puțin numai această vorbă!»

Apoi era scris cu caractere mari, ca acelea ale unui copil care încearcă pentru prima oară pe nița, aceste două cuvinte cari cuprindeau toată linia și cari umpleau toată partea de jos a paginii : «Rafael ! Adio !»

CIV.

Toate scrisorile îmi căzuseră din mână. Plângeam fără lacrimi, când zării o altă scrisoare mică, scrisă de bătrânul, soțul ei. Acel bilet alunecase

între pagini, în momentul când deschisei al doilea plic.

Nu cuprindea decât aceste cuvinte: «Ea s'a «stins, cu mâna în mâna mea, câteva ore apoi. «după ce v'a scris ultimul său adio. Am pierdut «pe fiica mea... Fii fiul meu în puținele zile ce-mi «mai rămâne să trăiesc. Ea este acolo ca ador- «mită pe patu-i, cu întipărirea, pe trăsături a «unei persoane a cărei ultimă gândire a surâs, «văzând vreun lucru dincolo de noi. Nici odată «n'am văzut-o așa de frumoasă. Privind-o simt «nevoia de a crede în nemurire. Te-am iubit «prin ea. Iubește-mă prin ea!»

CV.

E un lucru străin și fericit pentru natura ome- nească felul de neputință de a crede îndată în pierderea completă a unei ființe pe care a iu- bit-o atâta. Inconjurat de mărturiile morții sale risipite în jurul meu, nu puteam încă să mă cred vreodată despărțit de ea. Gândul, imaginația, tră- săturile, sunetele vocii sale, geniul particular al cuvintelor, frumusețea obrazului, mi-erău așa de prezente, și pentru a zice astfel, așa de întru- pate fără încetare, în cât îmi părea că ea se află acolo, ca niciodată; că mă învăluia, că îmi vorbea, că mă chiamă pe nume, și că sculându-mă mer- geam s'o întâlnesc și s'o revăd. Este o distracție pe care D-zeu o pune între siguranța pierderii și sentimentul realității; după cum simțurile pun una între toporul pe care ochiul îl vede căzând pe trunchiul arborelui și lovitura pe care ure- chia o aude răsunând cu mult în urmă. Această

distanță alină astfel prisosul durerii înșelându-o. Câtva timp în urmă după ce ai pierdut ceea ce iubești, nu l-ai pierdut încă de tot, ci trăești în tine însuți cu prelungirea acelei existențe. Încearcă ceva ce se poate compara cu ceea ce ochiul încearcă după ce a privit îndelungat soarele apunând. Cu toate că astrul a dispărut la orizont, razele sale n'au ajuns în ochii noștrii; radiază încă în sufletul nostru. Puțin câte puțin și în măsură ce impresiunile se sting și se lămuresc răcindu-se, ajungi la despărțirea simțită și completă și poți zice: «Ea e moartă în mine!» Căci moartea, nu este moarte: este uitarea.

Simții acest fenomen al durerii în mine, în timpul acelei nopți, în toată puterea lui. D-zeu nu voia ca eu să beau durerea dintr'odată, temându-se a nu mi îneca sufletul. Imi det și îmi lăsă îndelung iluzia și convingerea prezenței în mine, în jurul meu și înaintea mea, a ființei cerești pe care nu mi-o arătase decât un an, pentru a-mi întoarce fără îndoială, în toată viața-mi, ochii, gândul către acel cer, unde el o chemase.

Când lumânarea bietului luntraș se stinse, îmi strânsei scrisorile la sân. Sărutai de o mie de ori scândurile acelei camere care fusese leagănul amorului nostru și care îi devenise mormânt; îmi luai pușca și mă repezii mecanicește, ca un smintit, în strâmtorile muntelui. Noaptea era întunecoasă. Vântul se răscolise. Valurile lacului, lovindu-se de stâncile malului, păreau atât de neliniștite, scoteau glasuri așa de omeneste, în cât mă oprii de mai multe ori aproape fără suflare, și mă întorsei, ca și cum cineva mă striga pe nume.

— Oh ! da, mă chiamă, nu mă înșel, însă din cer mă cheamă !

CVI.

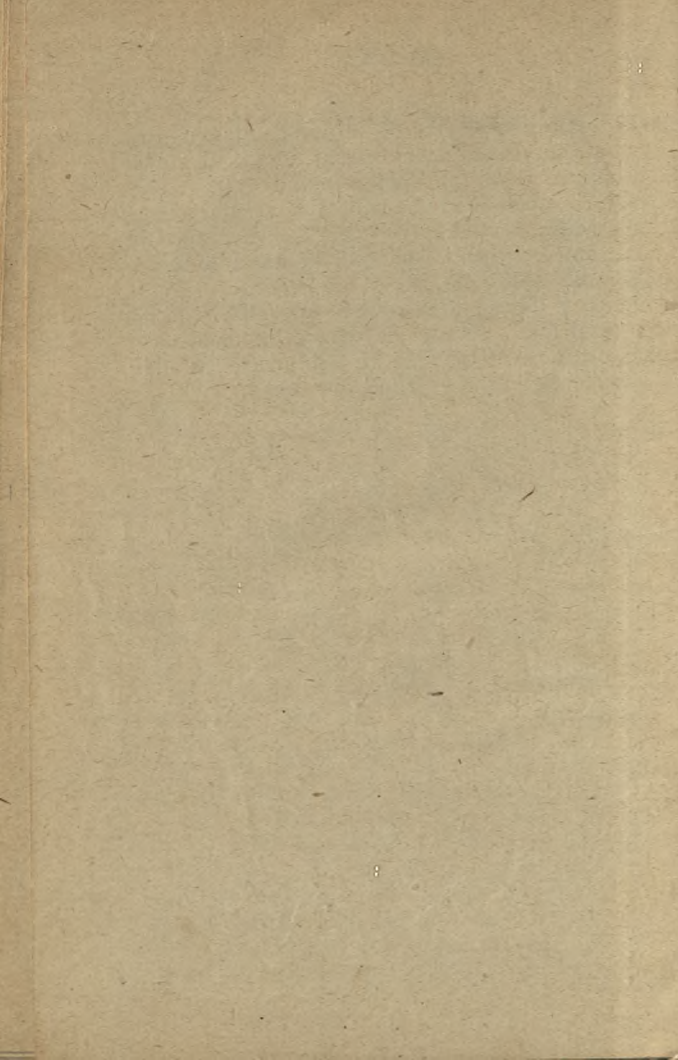
Tu știi amice, de cine fui întâlnit, în dimineața zilei următoare, rătăcind în fundul unei prăpăstii în mijlocul ceței Ronului. Tu știi de cine fui ridicat, susținut, readus în brațele bieteii mame.....

Și acum, zece ani s'au strecurat fără a-mi putea smulge o amintire măcar, din buchetul aceluia mare an al tinereții mele. După făgăduința Iuliei de a-mi trimete de sus pe cineva ca să mă mângâe, D-zeu mi-a schimbat darul său pe un altul, nu mi l'a luat. Vin adesea la aceea ce-mi face speranța răbdătoare și dulce ca o fericire, să revăd valea Chambéry și lacul Aix-ului. Când mă așez pe înălțimile colinei Trasserves, la tulpinele castanilor cari au simțit inima ei bătând de coaja lor, când privesc lacul, munții, zăpada, livezile, arborii, dinții stâncelor afundați într'o atmosferă caldă ce pare că scaldă întreg pământul într'un parfum lichid; când aud frunzile fășiind, insectele sbârnâind, zefirii suspinând și valurile lacului isbindu-se încetșor de țarmuri cu șgomotul unei pânze de mătase care se desfășoară n cūte; când văd umbra aceleia pe care D-zeu mi-a făcut-o înșoțitoare până la sfârșitul zilelor mele desemnându-se lângă mine, pe nisip sau pe iarbă; simt în mine deplinătatea ce nu mai dorește nimic înainte de moarte și pacea pe care n'o mai turbură nici un suspin: îmi pare că văd sufletul fericit al aceleia ce-mi apăru într'o zi în acele

locuri, înălțându-se plin de scânteere și nemurire din toate punctele aceluia orizont, umplând numai ea singură cerul și apele, lucind între acele splendori, străbătând în acele valuri, scaldându-se în acel eter, arzând între acele focuri, respirând în murmure, rugând, lăudând, cântând în imnul vieții care curge cu acele cascade din ghețari în lacuri și făcând să se reverse pe valea și peste acei ce-și aduc aminte de dânsa, întocmai ca o binecuvântare ce se vede cu ochii, care se aude cu urechia, și care se simte cu inima.

J. J. J. J.
11

o carte care
recolta
optimismul
1108k

42. I. Ciocărlan. — Vis de primăvară.
43. Jules Claretie.—Mansarda.
44. E. Zola. — Două Nuvele.
45. Ioan Slavici. — Educația Rațională.
46. Slavici. — Educația Fizică.
47. Leon Tolstoi. — Amintiri dela Sevastopol. Vol. I.
48. Leon Tolstoi. — Amintiri dela Sevastopol Vol. II.
49. Sextil Pușcariu. — Cinci ani de mișcare literară
50. Dr. I. Duscian. — Tuberculoza.
51. André Theuriet. — Mănunchiul de rugioare.
52. M. Harry.—Nuvele arabe.
53. C. Flammarion. — Erupția vulcanului Krakatoa.
54. Adalbert de Chamisso.—Minunata poveste a lui Petre Schlemil.
55. Nicolae Gogol. — Poveste.
56. Douglas Jerrold. — Muștrările Doamnei Caudel.
57. I. Slavici. — Educațiunea Morală.
58. E. Renan. — Pagini alese.
59. J. M. Guyau. — Pentru părinți și copii.
60. H. Macpherson (Jun). — Astronomie populară.
61. Ivan Turghenief. — Asia
62. Honoré de Balzac. — Albert Savarus.
63. Virgil Caraiivan. — Domnița Ilina.
64. D'Annunzio, Zuccoli, Ojetti. — Nuvele.
65. André Theuriet. — Prăvălia la doi crapi.
66. Emile Zola. — Cum mor oamenii.
67. Ivan Turghenief.—Intâla iubire
68. E. de Amicis. — Din împărăția iubirei.
69. André Theuriet.—Amintiri și Nuvele.
70. H. Taine.—Despre natura operei de artă.
71. Henry Murger. — Balade.
72. Artur Gorovei.—Datinele noastre la nuntă.
73. Liviu Marian. — Suflete stinghere.
74. M. Gorki. — Conovalow.
75. Xavier de Maistre. — Siberiana.
76. I. Boteni. — In zile de vacanță.
- 77—78. Ivan Turghenief. — Apele primăverii.
79. N. Cehov. — Nuvele.
80. Prof. Dr. Petrini-Galatz. — Tratamentul general al Sifilisului.
- 81—82. E. de Amicis. — Constantinopolul.
- 83 H. de Balzac.—Colonelul Chabert.
84. C. Flammarion. — Cataclismul din Martinica.
85. Voltaire. — Micromegas.
86. I. Slavici. — Românii din Ardeal.
87. J. M. Guyau. — Spre mai bine.
88. H. Zschokke. — Ionatan Frock.
89. A. Dumas. — Diana de Lys.
90. H. Taine. — Despre producerea operei de artă.
- 91—92. Silvio Pellico. — Ani de temniță. Vol. I și II.
93. Xavier de Maistre.—Călătorie împrejurul odăii mele.

- 94-95. Clara Tschudi. — Tinerețea Mariei Antoneta. Vol. I și II.
96. I. Boteni. — Drumuri.
97. S. Masoch. — Buni și răi.
98. S. Masoch. — Creditorii.
99. Chateaubriand. — Atala.
100. Dr. Th. Meronescu. — Cura de slăbit și de îngrăsare.
- 101-102. C. Flammarion. — Urania Vol. I și II.
103. Oscar Wilde. — Pescarul și sufletul său.
104. I. Ciocârlan. — Inimă de mână.
105. Emilia Tailler. — Succesul în viață.
106. Al. Dumas - Tatăl. -- Maistrul Adam Calabrezul.
- 107-108. Edmond About. — Grecia de azi. Vol. I și II.
109. H. Sienkiewitz. — Doamna Elzen.
- 110-111. Charles Lane Poor. — Sistemul solar. Vol. I și II.
112. Goethe. — Hermann și Dorotea.
113. Ivan Turghenief. — Faust
114. Liviu. — Legende Eroice.
115. Teodor Simons. — Pagini Romane.
116. H. de Balzac. — Amorul născut.
117. M. Lungianu. — La cruci.
118. Edgare Poë. — Povestiri extraordinare.
119. Voltaire. — Prințesa din Babilon.
120. Carl Ewald. — Icoane din viața plantelor și animalelor.
121. V. Vereșaghiu. — Amintiri din războiul din 1877.
122. Pietari Päivärinta. — Nuvele finlandeze.
123. Ouida. — O frunză în vijelie.
124. Leon Tolstoi. — Povestiri populare.
125. Al. Dumas-fiul - Un pachet de scrisori.
- 126-127. L. Tolstoi. — Cazacii.
128. C. Mendes. — Romanul Roșu.
129. M. Gorki. — Suflete des-nădăjduite.
130. N. Vaschide. — Somnul și Visele.
- 131-132. Tit. Liviu. — Războiul Romanilor cu Hanibal.
133. B. Constant. — Pribeagul.
134. George Ohnet. — Jale și bucurie.
135. Saltikow-Șcedrin. — Povești.
136. Al. Cazaban. — Rozica.
137. Harriet Beecher Stowe. — Coliba lui moș Toma.
138. Al. Dumas-Tatăl. — Cel doi studenți.
139. Voltaire. — Povestiri.
140. Carl Ewald. — Icoane din viața plantelor și animalelor. Vol. II.
141. Edmond Haraucourt. — Pélisson.
142. V. Rakosi. — Satul meu.
- 143-144. Camille Cocuand. — Suferințele Vulturășului.
145. Arthur Conan Doyle. — Doctorul negru.
146. I. Ciocârlan. — Fără noroc.
147. C. Dem. — Oamenii zilei.
148. I. Dragoslav. — Povești de Crăciun.
149. A. Fogazzaro. — Povestiri